अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा
स्नातककार्यक्रमः – दर्शनम्
2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली – 110002

UGC LOCF Committee (Sanskrit)

Prof. Shrinivasa Varakhedi
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ vc@sanskrit.nic.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V. Jaddipal
Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M. V. Natesan
(Retd. Prof.) SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10, ✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, University of Delhi, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Darshanam)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval,
✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Narayana Pujar
Professor and Head, Department of Dvaita Vedanta, National Sanskrit University, Tirupati, Andhra Pradesh, ✉ nspm12@gmail.com
Prof. Saroj Kumar Padhi
Professor, Department of Vaidic Darshan, SVDV, Banaras Hindu University, Varanasi, Uttar Pradesh,
✉ sarojbhu@gmail.com
Dr. Gowtham R.
Asst. Professor, Department of Philosophy, University of Patanjali (UoP), Haridwar, Uttarakhand,
✉ gowtham@uop.edu.in
Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ head.philosophy@manipal.edu

Co-ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Yashvant Kumar Trivedi
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi, ✉ dr.yashvant.trivedi@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi, ✉ dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi, ✉ dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi, ✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः 1

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि 3

कार्यक्रमस्य परिणामाः 4

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 5

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 8

दर्शनस्नातकानां गुणाः 9

दर्शनस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि 10

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 11

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 13

प्रथमवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 14

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1) 15

प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः 15
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.2: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 17
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.3: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 20
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.4: साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 22
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.5: प्रायोगिकं योगदर्शनम् 24
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.6: दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (नास्तिकम्) 26

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER - 2) 28

प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.7: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 28
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.8: अद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि 30
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.9: विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि 33
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.10: याज्ञीयमन्त्रोपनिषत्परिचयः 35
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.11: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम् 37
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 1.12 : दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (आस्तिकम्) 39

द्वितीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 42

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER - 3) 43

प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.1: साङ्ख्याभिमतः तत्त्वोत्पत्तिक्रमः 43
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.2: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 45
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.3: मीमांसायां प्रतिपाद्यतत्त्वानि 47
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.4: शुद्धाद्वैते प्रतिपाद्यतत्त्वानि 49
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.5: निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः 51

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER - 4) 53
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.6: रामानन्ददर्शनस्य परिचयः 53
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.7: विधिवादः 56
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.8: अद्वैतदर्शने आत्मतत्त्वविचारः 58
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.9: विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते कर्मसाङ्ख्ययोगौ 60
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 2.10: द्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मजिज्ञासायाः फलम् 62
तृतीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 64
पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER- 5) 65
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.1 वचनामृतसङ्ग्रहः 65
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.2: थेरवादस्य तत्त्वज्ञानम् 67
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.3: द्वैतवेदान्तरीत्या सामान्यतत्त्वानां परिचयः 69
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.4: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम् 71
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.5: श्रीमद्भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगौ 73
षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6) 75
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.6: वचनामृतसङ्ग्रहे ब्रह्मस्वरूपम् 75
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.7: समाधिकैवल्ययोः विमर्शः 77
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.8: साङ्ख्यभाष्यस्य परिज्ञानम् 79
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.9: अर्थापत्ति-अनुपलब्ध्योः विचाराः 81
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 3.10: चतुस्सूत्री 83
चतुर्थवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 85
सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 7) 86
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.1: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा 86
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.2 न्यायमञ्जर्याः विशिष्टाध्ययनम् 88
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.3: हठयोगस्य विमर्शः 91
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.4: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् 93
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.5: प्राचीनाधुनिकविज्ञानानि (SCIENCE, PHILOSOPHY, RELIGION, AND TECHNOLOGY) 96
अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 8) 99
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.6: यतीन्द्रमतदीपिकायाः समीक्षा 99
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.7: रामानुजीयं भगवद्गीताचिन्तनम् 101
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.8: वैशेषिकशास्त्रस्य विशिष्टपरिचयः 103
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.9: न्यायनये शब्दप्रमाणम् 104
प्रधानः पाठ्यक्रमः (MAJOR) 4.10: महायानस्य तत्त्वज्ञानम् 107
प्रथमवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 109

गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 1.क.1: जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 110
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 1.क.2: न्यायवैशेषिकयोः परिचयः 112
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 1.क.3: व्याकरणस्य परिचयः 114

द्वितीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 116

गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 2.क.1: धर्मविवेकः 117
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 2.क.2: दशगणीज्ञानम् 119
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 2.क.3: कारकप्रकरणम् 121

तृतीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 123

गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः 124
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः 126
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः 128

चतुर्थवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 130

गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 4.क.1: भारतीयज्ञानपरम्परा 131
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी 133
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 4.क.3: न्यायसोपानम् 135
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 4.क.4: तर्कमतसौरभम् 137
गौणः पाठ्यक्रमः (MINOR) 4.क.5: शाब्दबोधप्रक्रिया 139

कार्यक्रमस्य परिचयः

(Introduction of the Program)

अस्य कार्यक्रमस्य उद्देश्यं तावत् नवीनदृष्टिकोणयुक्तानां छात्राणां सर्वेषां भारतीयदर्शनस्य स्नातकपाठ्यक्रमेषु उन्मुखीकरणम् अस्ति। अयं पाठ्यक्रमः Learning Outcome-Based Curriculum Framework (LOCF) इत्यस्य आधारेण निरूपितःअस्ति, यः विविधविश्वविद्यालयेषु अनुसर्तुं योग्यः विद्यते।

LOCF - पद्धतिः स्नातकस्तरे लक्ष्यकेन्द्रितस्य पाठ्यक्रमस्य प्रस्तुतये उपकरोति। इयं पद्धतिः "छात्रकेन्द्रितायाः शिक्षण-अधिगमप्रक्रियायाः आविष्करणे अत्युपयुक्ता भवति, इति अभिप्रायेण निरूपिता अस्ति। एषा पद्धतिः अधिगमानुभवे स्पष्टतां दार्ढ्यं च समुत्पादयति। अनया पद्धत्या छात्राः यथेच्छं स्वीयपाठ्यक्रमे संलग्नाः भवन्ति। ईदृशः स्नातकपाठ्यक्रमः न केवलं दर्शनविषये शिक्षणं प्रददाति अपितु व्यक्तित्वविकसनेन सह उपजीविकां कल्पयति।

LOCF - पद्धतिः पाठ्यक्रमस्य स्वरूपं विस्तरेण वर्णयति। अपि च पाठ्यक्रमस्य अध्ययनाद् यानि यानि फलानि प्राप्यन्ते, तान्यपि अपि सूचयति। अनया पद्धत्या स्नातकस्तरपाठ्यक्रमात् व्यज्यमानाः गुणाः निर्दिश्यन्ते। एते गुणाः स्वास्थ्यं, भावनात्मकसन्तुलनं, समालोचनात्मकचिन्तनं, सामाजिकन्यायः एवञ्च औद्योगिककौशलानि भवन्ति। अयं कार्यक्रमः छात्रेषु निरन्तराध्ययनयोग्यतां, स्थिरजीवनं च जनयति। भारतीयदर्शनाध्ययनविषये दृष्टिकोणं च परिवर्तयति।

बी.ए. ऑनर्स् (दर्शनम्) इत्यस्मिन् पाठ्यक्रमे विविधदर्शनान्याश्रित्य समीक्षात्मकानि, विमर्शात्मकानि, विशिष्टचिन्तनपराणि लेखनानि रचयितुं स्रोतः समुपलभ्यते। अयं पाठ्यक्रमः अन्तर्विषयात्मकपद्धतिम् अनुसरति यया छात्राः भारतीयदर्शनक्षेत्रस्य संक्षिप्तं, गूढं च परिचयं प्राप्नुवन्ति, ये च अन्यान्विषयान् अपि पठन्ति, तेषु विषयेषु अपि विशिष्टां जिज्ञासां प्राप्नुवन्ति। अयं पाठ्यक्रमः मानवजीवनकौशलेन, सामाजिकविज्ञानेन, अध्यात्मविज्ञानेन च सह सम्बन्धं स्थापयति। अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः भारतीयदर्शनानां विश्लेषणे समस्या-समाधानयोरधिगमने च सामर्थ्यं सम्पादयन्ति।

एषः पाठ्यक्रमः छात्रेषु सर्वोत्तमं बौद्धिकसामर्थ्यं जनयितुं रचितः अस्ति। येन छात्रः व्यक्तित्वविकासं सामाजिकजीवनविकासं च आसादयितुं समर्थः भवेत्।

अयं पाठ्यक्रमः भारतीयदर्शनाध्ययनस्य सामान्यरूपेण प्रचलितान् दृष्टिकोणान् आविष्कर्तुम् अन्यथाधारणां च अपाकर्तुं तद्द्वारा भारतीयदर्शनाध्ययने छात्राणां रुचिं च जनयितुं संरचितः वर्तते। अयं कार्यक्रमः छात्राणाम् अधिकतमां मनोनुकूलतां (Flexibility) कल्पयितुम् आयोज्यते।

अत्र मुख्यविषयान्तर्गतानि पत्राणि सन्ति, यानि भारतीयदर्शनविषये मूलभूतं ज्ञानं, समीक्षात्मकं तार्किकचिन्तनं, तुलनात्मकं ज्ञानं, विवेचनात्मकमध्ययनं च यथावत्प्रयच्छन्ति। अयं पाठ्यक्रमः एवमपि दृष्टिगतः स्यात्, यत्छात्राः स्वस्वरुच्यनुसारं शिक्षां स्वयमेव समनुनयन्तु इति निमित्तेन अनेकविकल्पान् प्रदातुं नियोजितः अस्ति इति।

पाठ्यक्रमोऽयं न केवलं प्राच्यदर्शनेषु अपितु पाश्चात्य-आधुनिकदर्शनेषु च ज्ञानं कौशलं च संवर्धयति। अन्येषु विषयेषु अपि आवश्यकानि कौशलानि संवर्धयति। बी.ए. ऑनर्स् दर्शनपाठ्यक्रमः अन्तश्शास्त्रीयः बहुशास्त्रीयश्च अस्ति। यः विविधदर्शनेषु विशेषज्ञानं प्राप्तुं सहायकः अस्ति्। यश्च अन्यविषयाणां सम्बद्धकौशलानां प्राप्त्युपायः भवति। एतस्य

पाठ्यक्रमस्य मुख्यविषयाः (Core), अन्तश्शास्त्रीयबहुशास्त्रीय-विषयविशेषवैकल्पिकपत्राणां (Interdisciplinary Multidisciplinary Electives), कौशलवर्धनपाठ्यानां (Skill Enhancement Courses) च सम्यक्संयोजनम् आवहति। अनेन भारतीयदर्शनेषु अध्ययनं कुर्वन् छात्रः तदितरसम्बद्धविषयेभ्यः अपि यथायोग्यं ज्ञानं लभते।

स्वरूपं विस्तृतिः च (Nature and Scope)

बी.ए. ऑनर्स् दर्शनपाठ्यक्रमः चतुर्वर्षीयः अस्ति। प्रतिवर्षं द्वै द्वौ सत्रौ भवतः। अतः सम्पूर्णपाठ्यक्रमे अष्टौ सत्राणि भवन्ति। प्रतिसत्रं षोडशसप्ताहपर्यन्तः अध्ययनाध्यापनमूल्याङ्कनकालः निश्चितो भवति। अस्मिन्पाठ्यक्रमे अध्यापनम् अध्ययनं च सैद्धान्तिककक्षाभिः व्याख्यानरूपेण (Lecture) तथा प्रशिक्षणकक्षाभिः (tutorial) सह सम्पन्नं भवति। पाठ्यक्रमः औपचारिकव्याख्यानैः सह अध्याप्यते, यत्र PowerPoint प्रस्तुतीनां, Audio-video उपकरणानां च उपयोगः करणीयः। यथायोग्यमवसरः प्राप्तः चेत् अन्यानिशिक्षणसाधनानि अपि प्रयोक्तुं शक्यन्ते।

केषुचित्पाठ्येषु अतिरिक्तानि अपेक्ष्यानि भवन्ति, यथा – वृत्तचित्रदर्शनम् (Documentary), चलनचित्रदर्शनम्, क्षेत्रकार्यम् (Field Work), अभिलेखसंग्रहणं (Archival Work), विविधविदुषां/संस्थानां दर्शनम् (Interaction With Scholars and Visit To Gurukula), परियोजनायाः कार्यम् (Project Work) इत्यादीनि। एतानि नियमिताध्यापनसहितं सम्यक्समायोज्यन्ते।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः ज्ञानस्य प्रदानम्।
2. एतत् ज्ञानं समाजस्य श्रेयसि कथम् उपयोगी भवति, इति शिक्षणम्।
3. दार्शनिकाः कथम् अनुसन्धानम् अकुर्वन्, अधुना कुर्वन्ति, कथं तर्कमाश्रित्य तथ्येषु विवादं कुर्वन्तीत्यस्य ज्ञानप्रापणम्।
4. प्राचीनज्ञानपरम्परायाः अध्ययनात् अधुनातनजीवनस्य निर्माणम्।
5. अतीतवर्त्तमानयोः ज्ञानकर्मणोः परस्परसम्बद्धतायाः ज्ञानप्रदानम्।
6. छात्राणां चिन्तनकौशल-जीवनकौशल-विश्लेषणशक्ति-तार्किकचिन्तनानां वर्धनम्।
7. अनुसन्धानाभिमुखदृष्टेः प्रदानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Program Outcomes)

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	**भारतीयमूलानि -** भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः मूलज्ञानं प्रदाय कुशलविश्लेषकचिन्तकानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	**भारतीयज्ञानपरम्परा** – भारतीयज्ञानपरम्परायै दर्शनशास्त्रयोगदानस्य अवबोधः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	**भविष्यवाद्युपागमः -** दर्शनशास्त्रेषु निपुणत्वेन छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	**भविष्यवाद्युपागमः** - दर्शनशास्त्रीयसिद्धान्तानां व्यावहारिकानुप्रयोगे कुशलान् छात्रान् निर्माय तेषां नैतिकतासंवर्धनम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	**बहुशास्त्रीयम् -** दर्शनेषु प्रतिपादितान् लोकोपयोगिनः मौलिकान् नियमान् समाजे सप्रमाणं प्रतिपादयितुं समर्थानां छात्राणां निर्माणम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 6	**वृत्तिप्रदानक्षमता -** छात्रान् व्यावसायिक-विश्लेषणात्मकप्रौद्योगिकी-कौशलेन सुसज्जितान् कृत्वा तेषां वृत्तिसामर्थ्यस्य वर्धनम्।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सांख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रायोगिकं योगदर्शनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (नास्तिकम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
याज्ञीयमन्त्रोपनिषत्परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (आस्तिकम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्याभिमतः तत्त्वोत्पत्तिक्रमः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मीमांसायां प्रतिपाद्यतत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शुद्धाद्वैते प्रतिपाद्यतत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
रामानन्ददर्शनस्य परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विधिवादः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतदर्शने आत्मतत्त्वविचारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते कर्मसाङ्ख्ययोगौ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मजिज्ञासायाः फलम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
थेरवादस्य तत्त्वज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्वैतवेदान्तरीत्या सामान्यतत्त्वानां परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगद्गीतायां साङ्ख्ययोगौ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहे ब्रह्मस्वरूपम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
समाधिकैवल्ययोः विमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यभाष्यस्य परिज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अर्थापत्ति-अनुपलब्ध्योः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
चतुस्सूत्री	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

न्यायमञ्जर्याः विशिष्टाध्ययनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
हठयोगस्य विमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् (Study of Western Philosophy)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्राचीनाधुनिकविज्ञानानि (Science, Philosophy, Religion, and Technology)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
यतीन्द्रमतदीपिकायाः समीक्षा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
रामानुजीयं भगवद्गीताचिन्तनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैशेषिकशास्त्रस्य विशिष्टपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायनये शब्द-प्रमाणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
महायानस्य तत्त्वज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायवैशेषिकयोः परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
व्याकरणस्य परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दशगणीज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कारकप्रकरणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भारतीयज्ञानपरम्परा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मीमांसाप्रवेशिनी	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायसोपानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तर्कमतसौरभम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शाब्दबोधप्रक्रिया	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

दर्शनस्नातकानां गुणाः

(GRADUATE ATTRIBUTES IN DARSHAN)

पाठ्यक्रमस्य समापनानन्तरं छात्राः समालोचनात्मकचिन्तनस्य, युक्तियुक्तपरीक्षणस्य, प्रभावपूर्णसंवादस्य च कौशलानि अर्जयिष्यन्ति। ते प्राच्यपाश्चात्यदर्शनयोः तथाभूतवर्तमान-आध्यात्मिकचिन्तनयोः सम्बन्धं विवेक्तुं शक्नुवन्ति, मानवसमाजस्य अध्ययनाय यः दार्शनिकसम्बद्धविवादः (Philosophical debates) अतीवमहत्वपूर्णः अस्ति, तस्मिन् अपि संवेदनशीलाः भविष्यन्ति। बी.ए. ऑनर्स् (दर्शनम्) पाठ्यक्रमे स्नातकापेक्षिताः निम्नलिखिताः गुणाः भवन्ति -

GA1	भारतीयदर्शनानां तत्परम्परायाश्च ज्ञानं, येन भारतवर्षे प्राचीनकालात् आधुनिककालपर्यन्तं दार्शनानां विकासस्य बोधः स्यात्।
GA2	पाश्चात्यदर्शनानां विकासप्रक्रियायाः पाश्चात्यदर्शनेषु भारतीयदर्शनानां प्रभावः कीदृश इतिबोधः स्यात्।
GA3	जटिलानां दार्शनिकसमस्यानां विवादानां ऐतिहासिकदृष्ट्या सम्यक्पठनं, तत्र उपस्थापितप्रमाणानां मूल्याङ्कनं, तर्कविन्यासस्य सम्यगवबोधः, तस्य समालोचनात्मकविमर्शः च।
GA4	दीर्घकालपर्यन्तं तथा विभिन्न-सांस्कृतिक-भौगोलिकक्षेत्रेषु प्रवृत्तानां दार्शनिकचिन्तनानां प्रतिमानानां (patterns) विश्लेषणक्षमता।
GA5	सामाजिक-सांस्कृतिकविषयेषु दर्शनानां प्रभावः ज्ञायते। ऐतिहासिकदृष्ट्या दर्शनानां विकासस्य परिचयः च ज्ञायते।
GA6	राष्ट्रीयभावनायाः, पुरुषार्थविवेकस्य, मानवमूल्यानां, संविधानमूल्यानां च सम्मानबुद्धिः जायते।
GA7	व्यक्तित्वविकसनं तथा उपर्युक्तविश्लेषणशक्तीनां सम्पादनं भवति।
GA8	संस्कृतौ परम्परायां च श्रद्धा, चिन्तनशक्तेः संवर्धनं देशस्य विविधतायाः अवगमनं च भवति।

दर्शनस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि

(QUALIFICATION DESCRIPTORS FOR DARSHAN GRADUATES)

पाठ्यक्रमस्य समुचितरीत्या समापनानन्तरं छात्राः बी.ए. ऑनर्स् (दर्शनम्) इति स्नातकपदवीं प्राप्नुवन्ति। अस्य विभागस्य दर्शनस्नातकाः विभिन्नज्ञानक्षेत्रेषु, औद्योगिकक्षेत्रेषु च संलग्नाः आत्मसंतोषजनकं कार्यं सम्पादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति। ते दर्शने प्रमुखानां ग्रन्थानां ज्ञानं सम्पाद्य दर्शनसम्बद्धैः विद्वत्संवादैः सह सम्बन्धं च स्थापयितुं शक्नुवन्ति। एषः ज्ञानप्रकारः दर्शने उच्चशिक्षायाः संशोधनप्रवृत्तौ वा एकः दृढः आधारः भवति। अपि च, विशिष्टविषयकौशलेन सह यानि जीवनोपयोगीनि कौशलानि - यथा तर्कशक्तिः, संवादकौशलं, नूतना दृष्टिः, व्यक्तित्वविकसनं, मूल्याङ्कनबुद्धिः च इत्येतानि अपि दार्शनिकविषयाध्ययनेन विकसितानि भवन्ति। जटिलेऽस्मिन् जीवनसन्दर्भे मानवसमाजस्य उत्कर्षाय दार्शनिकतत्त्वानाम् अध्ययनं कुर्वन्तः एते छात्राः समृद्धं, फलप्रदम्, अर्थपूर्णं च जीवनं नेतुं समर्थाः भवन्ति।

अधोलिखिताः विकल्पाः दर्शनस्नातकपाठ्यक्रमे प्रशिक्षितस्य छात्रस्य उद्योगावकाशान् सूचयन्ति—

- अध्यापनम् अनुसन्धानञ्च।
- नीतिनिर्माणं शासनञ्च।
- धार्मिकसंस्थासु नियुक्तिः।
- सार्वजनिकजीवनं जनप्रतिनिधित्वञ्च।
- पत्रकारितायां तथा समूहमाध्यमेषु कार्यम्।
- सामाजिकसेवा तथा सामाजिककार्यसम्बद्धकार्याणि।
- अभिलेखागारेषु, सङ्ग्रहालयेषु, पुरातत्त्व-अनुसन्धानक्षेत्रेषु च संलग्नता।
- प्रशासनिककार्येषु नियुक्तिः।

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	प्रथमवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
2.		प्रधानः 1.2: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
3.		प्रधानः 1.3: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
4.		प्रधानः 1.4: साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
5.		प्रधानः 1.5: प्रायोगिकं योगदर्शनम्	4	100-199
6.		प्रधानः 1.6: दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (नास्तिकम्)	4	100-199
7.		प्रधानः 1.7: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
8.		प्रधानः 1.8: अद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	4	100-199
9.		प्रधानः 1.9: विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	4	100-199
10.		प्रधानः 1.10: याज्ञीयमन्त्रोपनिषत्परिचयः	4	100-199
11.		प्रधानः 1.11: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्	4	100-199
12.		प्रधानः 1.12: दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (आस्तिकम्)	4	100-199
13.	द्वितीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: साङ्ख्याभिमतः तत्त्वोत्पत्तिक्रमः	4	200-299
14.		प्रधानः 2.2: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	200-299
15.		प्रधानः 2.3: मीमांसायां प्रतिपाद्यतत्त्वानि	4	200-299
16.		प्रधानः 2.4: शुद्धाद्वैते प्रतिपाद्यतत्त्वानि	4	200-299
17.		प्रधानः 2.5: निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः	4	200-299
18.		प्रधानः 2.6: रामानन्ददर्शनस्य परिचयः	4	200-299
19.		प्रधानः 2.7: विधिवादः	4	200-299
20.		प्रधानः 2.8: अद्वैतदर्शने आत्मतत्त्वविचारः	4	200-299
21.		प्रधानः 2.9: विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते कर्मसाङ्ख्ययोगौ	4	200-299
22.		प्रधानः 2.10: द्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मजिज्ञासायाः फलम्	4	200-299
23.	तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: वचनामृतसङ्ग्रहः	4	300-399
24.		प्रधानः 3.2: थेरवादस्य तत्त्वज्ञानम्	4	300-399
25.		प्रधानः 3.3: द्वैतवेदान्तरीत्या सामान्यतत्त्वानां परिचयः	4	300-399
26.		प्रधानः 3.4: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	4	300-399
27.		प्रधानः 3.5: श्रीमद्भगद्गीतायां साङ्ख्ययोगौ	4	300-399
28.		प्रधानः 3.6: वचनामृतसङ्ग्रहे ब्रह्मस्वरूपम्	4	300-399
29.		प्रधानः 3.7: समाधिकैवल्ययोः विमर्शः	4	300-399
30.		प्रधानः 3.8: साङ्ख्यभाष्यस्य परिज्ञानम्	4	300-399
31.		प्रधानः 3.9: अर्थापत्ति-अनुपलब्ध्योः विचाराः	4	300-399

32.		प्रधानः 3.10: चतुस्सूत्री	4	300-399
33.	चतुर्थवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा	4	400-499
34.		प्रधानः 4.2: न्यायमञ्जर्याः विशिष्टाध्ययनम्	4	400-499
35.		प्रधानः 4.3: हठयोगस्य विमर्शः	4	400-499
36.		प्रधानः 4.4: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् (Study of Western Philosophy)	4	400-499
37.		प्रधानः 4.5: प्राचीनाधुनिकविज्ञानानि (Science, Philosophy, Religion, and Technology)	4	400-499
38.		प्रधानः 4.6: यतीन्द्रमतदीपिकायाः समीक्षा	4	400-499
39.		प्रधानः 4.7: रामानुजीयं भगवद्गीताचिन्तनम्	4	400-499
40.		प्रधानः 4.8: वैशेषिकशास्त्रस्य विशिष्टपरिचयः	4	400-499
41.		प्रधानः 4.9: न्यायनये शब्द-प्रमाणम्	4	400-499
42.		प्रधानः 4.10: महायानस्य तत्त्वज्ञानम्	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		**पाठ्यक्रमाः**	**पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः**	**पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः**
1.	प्रथमवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 1.क.1: जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	100-199
2.		गौणः 1.क.2: न्यायवैशेषिकयोः परिचयः	4	100-199
3.		गौणः 1.क.3: व्याकरणस्य परिचयः	4	100-199
4.	द्वितीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 2.क.1: धर्मविवेकः	4	200-299
5.		गौणः 2.क.2: दशगणीज्ञानम्	4	200-299
6.		गौणः 2.क.3: कारकप्रकरणम्	4	200-299
7.	तृतीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	4	300-399
8.		गौणः 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	300-399
9.		गौणः 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	300-399
10.	चतुर्थवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: भारतीयज्ञानपरम्परा	4	400-499
11.		गौणः 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी	4	400-499
12.		गौणः 4.क.3: न्यायसोपानम्	4	400-499
13.		गौणः 4.क.4: तर्कमतसौरभम्	4	400-499
14.		गौणः 4.क.5: शाब्दबोधप्रक्रिया	4	400-499

प्रथमवर्षः
(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course objectives)

1. भारतीयदर्शनानां मूलतत्त्वानां सम्यक्बोधनम्।
2. प्रमाण-प्रमेय-मोक्षस्वरूपाणां परिज्ञानम्।
3. वैदिकावैदिकदर्शनानां तुलनात्मकदृष्ट्या अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दर्शनशब्दस्य व्युत्पत्तिं, श्रावक-नास्तिकपद्धतिषु दर्शनानां भेदं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. भारतीयदर्शनानां सामान्यवर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भारतीय दर्शनानुसारं जगतः स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. प्रमाणस्वरूपं प्रमेयस्वरूपं च सम्यक् व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
5. प्रमाणस्वरूपं प्रमेयस्वरूपं च सम्यक् ग्रहीतुं शक्ताः भविष्यन्ति।
6. मोक्षस्य विविधस्वरूपाणां तथा तेषां साधनानां तुलनात्मकविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दर्शनानां सामान्यपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनशब्दविचारः।
- वैदिकदर्शनम्।
- अवैदिकदर्शनम्।
- अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम्।

अन्वितिः २. आत्मनः जगतः च स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- एकत्व-अनेकत्वादिवादः।

- ईश्वरः – सगुणः/निर्गुणः/अनुपस्थितः।
- जगत् – सत्कार्यवादः/असत्कार्यवादः।

अन्वितिः ३. प्रमेयाणां स्वरूपकथनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमेयलक्षणम्।
- दर्शनेषु प्रमेयसङ्ख्याभेदाः।
- आत्मेन्द्रियाद्द्वादशप्रमेयस्वरूपम्।

अन्वितिः ४. मोक्षविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मोक्षस्वरूपं (कैवल्यम्, अपवर्गः, आत्मलाभः)
- मोक्षसाधनानि।
- दर्शनेषु तुलनात्मकविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा।
2. नागसम्पिगे, ए. वि., & अडिगः, शङ्करनारायणः, (2012), षड्दर्शनसारः, बेङ्गलूरुः पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
3. मिश्रः, प्रो. गोपबन्धु,(२०२०), शास्त्रपरिचायिका, वेरावलम् : श्रीसोमनाथसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, शिवदत्तः, भारतीयदर्शनों का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
2. उपाध्याय, बलदेवः, भारतीयदर्शन – साङ्ख्य और योग, प्रयागराज : हिंदी साहित्य सम्मेलन।
3. दासगुप्त, सुरेन्द्रनाथः, भारतीयदर्शन (भाग–1), अनुवादकः – राधाकृष्ण शर्मा, दिल्ली : भारतीयज्ञानपीठ दिल्ली।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course bjectives)

1. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
2. गौतममुनिप्रणीतन्यायसूत्राणां व्याख्यानक्रमावबोधनम्।
3. न्यायदर्शनाभिमतपदार्थानां विमर्शनम्।
4. प्राचीननव्यन्याययोः तुलनात्मकं विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. न्यायदर्शनाभिमतमूलसिद्धान्तानां स्पष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. न्यायपरम्पराणां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. न्यायमते प्रमेयानाम् अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. न्यायमते प्रत्यक्षानुमानप्रमाणादीनां विश्लेषणकर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वादप्रक्रियां ज्ञात्वा वादकथाप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
6. हेत्वाभासनिग्रहस्थानादीनां सम्यग्ज्ञानेन पक्षान्तरे दोषान् उद्भावयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. न्यायपरम्परा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीनन्यायपरम्परा।
- नव्यन्यायपरम्परा।
- दर्शनान्तरेषु न्यायस्य स्थानम्।
- मङ्गलवादः।

अन्वितिः २. न्यायमते प्रमेयाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थविवेचनम्।
- आत्मविवेचनम्।
- परमाणुविवेचनम्।
- ज्ञानविवेचनं, मोक्षः, तत्साधनानि च।

अन्वितिः ३. न्यायमते प्रमाणानि (तर्कभाषायां प्रमाणलक्षणाद् अर्थापत्तिपृथक्प्रमाणत्वखण्डनं यावत्)
श्रेयोऽङ्कः १

- प्रमाणस्वरूपम्।
- प्रत्यक्षप्रमाणम्।
- अनुमानप्रमाणम्।
- शब्द-अर्थापत्ति-प्रमाणे।

अन्वितिः ४. वादप्रक्रिया (तर्कभाषायां तत्त्वबुभुत्सोः कथा इत्यारभ्यतः निग्रहस्थाननिरूपणान्तम्)
श्रेयोऽङ्कः १

- कथाप्रकाराः।
- हेत्वाभासः।
- जातिः, निग्रहस्थानञ्च।
- न्यायशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अन्नम्भट्टः, तर्कसङ्ग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।
2. केशवमिश्रः, तर्कभाषा, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. विश्वनाथपञ्चाननभट्टाचार्यः, (2003), न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।
2. श्रीकृष्णावधूतपण्डितः, (2006), तर्कनवनीतम्, सम्पादकौ – डा. श्रीनिवासः वरखेडी, डा. वीरनारायणः पाण्डुरङ्गी, बेङ्गलूरुः : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
3. अन्नम्भट्टः, (2012), तर्कसङ्ग्रहः, सम्पादकौ – डा. ए. वि. नागसम्पिगे, डा. माधवाचार्यः पाण्डुरङ्गी, बेङ्गलूरुः : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
4. दासगुप्त, एस्. एन्., (2012), भारतीय दर्शन का इतिहास, जयपुर : राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
5. गौतमः, महर्षिः, (2018), न्यायदर्शनम्, सम्पादकः – आचार्य ढुण्ढिराज शास्त्री, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत भवनम्।
6. गौतमः, महर्षिः, (2021), न्यायदर्शनम्, सम्पादकः - आचार्य उदयवीर शास्त्री।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कणादमुनिप्रतिपादितस्य सप्तपदार्थसिद्धान्तस्य बोधनम्।
2. वैशेषिकाभिमतानां प्रमाणप्रमेयादीनां बोधनम्।
3. न्यायवैशेषिकमतयोः साम्यवैषम्यचिन्तनम्।
4. प्रशस्तपादभाष्यानुसारं मोक्षतत्साधनयोः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैशेषिकदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां विश्लेषणकर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. पदार्थानां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. नवद्रव्याणां स्वरूपविवेचयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वैशेषिकाभिमतप्रमाणानां प्रत्यक्षानुमानशब्दादीनां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।
5. मोक्षसाधनानां व्याख्यातुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
6. वैशेषिकसूत्राणां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वैशेषिकदर्शनस्य मूलसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कणादमुनिप्रणीताः सप्तपदार्थाः।
- परमाणुवादस्य वैशेषिकदृष्टिः।
- न्यायवैशेषिकयोः सम्बन्धः।
- दर्शनान्तरेषु वैशेषिकदर्शनस्य स्थानम्।

अन्वितिः २. पदार्थविज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नवद्रव्याणां स्वरूपविवेचनम्।
- चतुर्विंशतिगुणानां विश्लेषणम्।

- पञ्चकर्मसु यथार्थज्ञानम्।
- अन्यपदार्थानां विश्लेषणम्।

अन्वितिः ३. प्रमाणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैशेषिकनये प्रत्यक्षानुमानोपमानानां स्वरूपविवेचनम्।
- शब्दप्रमाणस्य स्वरूपम्।
- अर्थापत्त्यनुपलब्धिप्रमाणयोः स्थानम्।

अन्वितिः ४. मोक्षसाधनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- चतुर्विधदुःखनिवृत्तिः।
- धर्माधर्मयोः परमाणुसम्बन्धः।
- मोक्षस्य स्वरूपम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कणादमुनिकृतं वैशेषिकसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीधराचार्य, (1995), न्यायकन्दलीः, मोतीलाल बनारसीदास।
2. प्रशस्तपाद, (2005), पदार्थधर्मसंग्रहः, राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्।
3. विश्वनाथ पञ्चानन, (2008), भाषापरिच्छेदः, कृष्णदास अकादमी।
4. कणाद (2010), वैशेषिकसूत्राणि, डॉ. धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री (सं.), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. शर्मा, उ. (2015), वैशेषिकदर्शनस्य इतिहासः, दिल्ली विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां च अवबोधनम्।
2. साङ्ख्यदर्शनमूलसिद्धान्तानां (दुःखत्रयं, प्रकृतिपुरुषविवेकः, तत्त्वोत्पत्तिः इत्यादीनां) ज्ञानप्रदानम्।
3. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयाणां परिचयप्रदानम्।
4. प्रकृतिपुरुषविवेकेन व्यावहारिकसमस्यानां समाधानान्वेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यतत्त्वानां विश्लेषयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यदर्शनस्य पञ्चविंशतितत्त्वानि स्वशब्दैः विचारणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपवर्णयितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
4. तत्त्वोत्पत्तिक्रमाणां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. इन्द्रियविचाराणां विश्लेषणकर्तुं शक्ष्यन्ति।
6. साङ्ख्यसिद्धान्तोक्तबन्धमोक्षयोः विमर्शनं तथा आधुनिकजीवने तयोः उपयोगितां प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्यतत्त्वविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुःखत्रयविवेचनम्।
- दुःखनिवृत्तेः उपायाः।
- तत्त्वानां परिचयः।
- विवेकज्ञानम्।

अन्वितिः २. प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः लक्षणम्।
- पुरुषस्य स्वरूपम्।
- प्रकृतिपुरुषसम्बन्धः।
- पुरुषबहुत्वम्।

अन्वितिः ३. तत्त्वोत्पत्तिक्रमः इन्द्रियविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महत्तत्त्वविचारः।
- अहङ्कारतत्त्वस्य विचारः।
- तन्मात्राणां स्वरूपम्।
- इन्द्रियविचारः।

अन्वितिः ४. बन्धमोक्षनिरूपणं कैवल्यप्राप्तिश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बन्धकारणम्।
- मोक्षसाधनम्।
- कैवल्यस्वरूपम्।
- साङ्ख्यशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईश्वरकृष्णः, (1933), *साङ्ख्यकारिका,* सम्पादकः – डा. हरिदत्तशर्मा, पुण्यनगरम्: ओरिएण्टल् पुस्तक संस्था।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वाचस्पतिमिश्रः, (2010), साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी, सम्पादकः – रामशंकरभट्टाचार्यः, दिल्ली : मोतीलालबनारसीदासः।
2. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा।
3. कपिलमुनिः, (2022), सांख्यदर्शनम्, सम्पादकः – रामशंकरभट्टाचार्यः, दिल्ली : भारतीय बुक् कार्पोरेशन्।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: प्रायोगिकं योगदर्शनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
2. योगदर्शनस्य चित्तादीनां परिचयः तस्य महत्त्वावबोधनञ्च।
3. आसनप्राणायामध्यानानां प्रायोगिकज्ञानसम्पादनम्।
4. शरीरमनस्सन्तुलनस्य अभिवृद्धये योगशास्त्रस्य दैनिकजीवने अनुप्रयोगः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दैनन्दिनजीवने आसनानां महत्त्वं विश्लेषयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्रमुखानां पञ्चदशासनानां नामरूपलक्षणविवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. नाडिशोधनप्रकाराणां विधिपूर्वकम् अनुष्ठातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. मुद्राषट्कर्मणां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. दण्डक्रियादीनां व्यवहारिकज्ञानं विवेचयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	प्रायोगिकं योगदर्शनम्	03	0	01	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सूर्यनमस्कारः, आसनानि च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूर्यनमस्कारः।
- नौकासनं, पवनमुक्तासनम्, उत्थानपादासनम्।
- पादवृत्तासनं, चक्रिकासनम्, अर्धहलासनं, हलासनम्।
- सेतुबन्धासनं, सर्वाङ्गासनं, मत्स्यासनं, चक्रासनं, शवासनम्।

अन्वितिः २. प्राणायामः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाडिशोधनम् (निश्चित-अन्यतर-नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः)
- नाडिशोधनम् (अन्यतर-नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः)

- नाडिशोधनम् (अन्यतर-नासापुटेन श्वासोच्छवासः, आन्तरकुम्भकश्च)
- नाडिशोधनम् (पूरकः, आन्तरकुम्भकः, रेचकः, बाह्यकुम्भकश्च)

अन्वितिः ३. मुद्राः षट्कर्माणि च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हस्तमुद्राः – चित्-ज्ञान-हृदय-भैरव-योनि-मुद्राः चेति।
- हस्तमुद्राः – प्राण-अपानवायु-शङ्ख-कामजयी-मुद्राः चेति।
- षट्कर्माणि – नेतिः (जलनेतिः, सूत्रनेतिः)

अन्वितिः४. दण्डक्रिया। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सामान्यदण्डः, राममूर्तिदण्डः, हनुमानदण्डः।
- वृश्चिकदण्डः, पार्श्वदण्डः, चक्रदण्डः।
- विपरीतदण्डः, सर्पदण्डः, मिश्रदण्डः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सरस्वती, एस्. एस्., (2006), आसन प्राणायाम एण्ड् मुद्रा बन्ध, बिहार : योगपब्लिकेशन् ट्रस्ट्।
2. रणदेव, वैयएस्., (2015), दण्ड बैठक, हरिद्वारम् : दिव्यप्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आचार्यबालकृष्णः, (2015), दैनिकयोगाभ्यासक्रम, हरिद्वार : दिव्यप्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (नास्तिकम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदर्शनस्य वैशिष्ट्यस्य प्रतिपादनम्।
2. नास्तिकदर्शनस्य प्रमुखसिद्धान्तानामवगमनम्।
3. बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. जैनचार्वाकयोः प्रमुखविचाराणां बोधनम्।
5. आत्मा-मोक्ष-ज्ञानादिविविधदृष्टीनां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दर्शनशास्त्रस्य परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. चार्वाकदर्शने सुख-मोक्षादिविचारान् वक्तुं शक्ष्यन्ति।
3. बुद्धस्य जीवनचरितं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. जैनबौद्धदर्शनयोः प्रमुखवादान् प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (नास्तिकम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १: परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनशब्दस्य व्युत्पत्तिः परिभाषाः च।
- दर्शनशास्त्रस्य आवश्यकता।
- आस्तिक–नास्तिकदर्शनभेदनिरूपणम्।
- नास्तिकदर्शनस्य वैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः २: चार्वाकदर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चार्वाकलोकायतनामकरणम्।
- सुखस्वरूपम्।
- ईश्वरः, मोक्षः आत्मा च।
- प्रत्यक्षप्रमाणनिरूपणम्।

अन्वितिः ३: बौद्धदर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बुद्धस्य जीवनचरितम्।
- चत्वारि आर्यसत्यानि।
- चत्वारः बौद्धसम्प्रदायाः तेषां वादाश्च।
- प्रतीत्यसमुत्पादः।
- नैरात्म्यवादः।
- चित्तं तद्विकाराश्च।

अन्वितिः ४: जैनदर्शनम् (आर्हतदर्शनम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनेकान्तवादः।
- स्याद्वादः।
- जैनदर्शने तत्त्वानि।
- मोक्षस्वरूपविचारः।
- सप्तभङ्गीनयः।

निर्धारिताः गन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ऋषि, प्रो. उमाशङ्करशर्मा, (1964), सर्वदर्शनसङ्ग्रह, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. श्रीवास्तव, आर्.डी., दर्शनशास्त्र का इतिहास, प्रयाग : शारदा प्रैस्।
3. C.D. Sharma - *A Critical Survey of Indian Philosophy*
4. S. Radhakrishnan - *Indian Philosophy* (2 Vols.)
5. Surendranath Dasgupta - *History of Indian Philosophy* (5 Vols.)
6. बलदेव उपाध्याय - *भारतीय दर्शन*।
7. विश्वनाथ मिश्र - *भारतीय दर्शन का संक्षिप्त इतिहास*।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER - 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course bjectives)

1. बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां च परिज्ञानम्।
2. बौद्धदर्शनस्य मूलसिद्धान्तपरिचयः तथा महत्त्वावबोधनम्।
3. बौद्धदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयाणां परिचयप्रदानम्।
4. बौद्धसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. महायानदर्शनस्य वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. प्रमुखानां महायानसूत्राणां विश्लेषयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. बोधिचित्तस्य स्वरूपं तद्भेदाश्च वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. शून्यवादस्य स्वरूपं महत्त्वञ्च विश्लेषयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. महायानदर्शने निर्वाणस्वरूपम् व्याख्यातुं क्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1. 7	बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. महायानदर्शनस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायानदर्शनस्य उद्भवो विकासश्च।
- हीनयान-महायानयोः भेदः।
- शून्यवादस्य मूलसिद्धान्तः।
- प्रमुखानां महायानसूत्राणां परिचयः (अष्टसाहस्रिका-प्रज्ञापारमितासूत्रं, सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रं, ललितविस्तरसूत्रं, लङ्कावतारसूत्रं, सुवर्णप्रभाससूत्रं, गण्डव्यूहसूत्रं, तथागतगर्भसूत्रं, दशभूमिकासूत्रं, समाधिराजसूत्रम् इत्यादि)

अन्वितिः २. बोधिचित्तं बोधिसत्त्वञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बोधिचित्तस्य स्वरूपं तद्भेदाश्च।
- बोधिचित्तोत्पादः बोधिसत्त्वस्य च स्वरूपम्।
- षट्पारमिताः (दानं, शीलं, क्षान्तिः, वीर्यं, ध्यानं, प्रज्ञा च)
- करुणा-प्रज्ञयोः समन्वयः बोधिसत्त्वमार्गस्य च व्यावहारिकं महत्त्वम्।

अन्वितिः ३. शून्यता-त्रिकायसिद्धान्तौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शून्यवादस्य स्वरूपं नागार्जुनस्य च योगदानम्।
- माध्यमिक-योगाचारदर्शनयोः संक्षिप्तपरिचयः।
- त्रिकायसिद्धान्तः –
  - धर्मकायः।
  - सम्भोगकायः।
  - निर्माणकायः।
- शून्यतादृष्ट्या नैरात्म्यवादः।

अन्वितिः ४. निर्वाणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायान-दर्शने निर्वाणस्वरूपम्।
- बोधिसत्त्व-मार्गेण मोक्षप्राप्तिः।
- विश्वकल्याणाय बौद्धदृष्टिः।
- महायानस्य वैश्विकप्रभावः आधुनिकसन्दर्भे च महायानस्य प्रासङ्गिकता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः(Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सङ्घसेनसिंहः, (2020), बौद्धदर्शनप्रवेशिका, दिल्ली : भारतीय बुक कार्पोरेशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. नागार्जुनः, (2012), मध्यमककारिका, सम्पादकः – डा. रामशंकरत्रिपाठी, दिल्ली : मोतीलाल बनारसी दास।
2. सत्यव्रतशास्त्री, डा., (2015), प्रज्ञापारमिताहृदयसूत्रम्, सम्पादकः – डा. सत्यव्रतशास्त्री, दिल्ली : भारतीयविद्याप्रकाशनम्।
3. परशुरामशर्मा, डा., (2018), लङ्कावतारसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।
4. रामशंकरत्रिपाठी, प्रो., (2015), बौद्धदर्शनप्रस्थान, सारनाथ : केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थानम्।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: अद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तसारस्य कर्तुः सदानन्दयोगीन्द्रस्य विषये ज्ञानसम्पादनम्।
2. वेदान्तसारे वर्णितानां वेदान्तविषयाणाम् अवगमनम्।
3. अद्वैतवेदान्तशास्त्रे प्रयुक्तानां पारिभाषिकशब्दज्ञानसम्पादनम्।
4. महावाक्यार्थबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तस्य सामान्यज्ञानं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. वेदान्तरीत्या अज्ञानस्य तत्कार्याणां सम्बद्धावधारणां विश्लेषयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. अनुबन्धचतुष्टयस्य विवर्त्तपरिणामवादयोः स्फुटं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. अध्यारोप-अपवादयोः बोधं प्राप्स्यन्ति।
5. अज्ञानस्य शक्तिद्वयं, तत्कार्यम्, अवस्थात्रयं, कोशपञ्चकम् इत्यादिविषयान् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8	अद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वेदान्तसम्प्रदायस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तशब्दार्थः।
- आचार्याणां परम्परा।
- आदिशङ्कराचार्यस्य जीवनवृत्तम्।
- अन्यवेदान्तसम्प्रदायाः।
- प्रस्थानत्रयम्।
- अनुबन्धचतुष्टयम्।
- गुरूपसदनम्।

अन्वितिः२. वेदान्तरीत्या अज्ञानस्य तत्कार्याणां च निरूपणम्। श्रेयोऽङ्कः १

- अध्यारोपः अपवादश्च।
- अज्ञानस्य लक्षणम्।
- समष्टिव्यष्टिरूपत्वम्।
- अज्ञानस्य शक्तिद्वयम्।
- सृष्टिक्रमः।
- सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः।
- पञ्चीकरणम्।
- स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिः।

अन्वितिः ३. आत्मनः स्वरूपं वाक्यार्थविचारश्च। श्रेयोऽङ्कः १

- पुत्रादीनाम् आत्मत्वखण्डनम्।
- लक्षणास्वरूपम्।
- जहदजहल्लक्षणयोः निरासः।
- भागलक्षणासमर्थनम्।

अन्वितिः ४. वाक्यार्थविचारः, जीवन्मुक्तश्च। श्रेयोऽङ्कः १

- महावाक्यार्थविचारः।
- श्रुत्यविरोधनिरूपणम्।
- श्रवणादिसाधननिरूपणम्।
- यमादिसाधनानि।
- जीवन्मुक्तलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीनृसिंहसरस्वती (वि.), (वि. श्रीरामतीर्थः), वेदान्तसारः (विद्वन्मनोरञ्जन्या सहित सुबोधिनी टीका सहित), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. सदानन्दरयोगीन्द्रः, (व्याख्याकारः आचार्य बदरीनाथ शुक्लः), वेदान्तसारः (हिन्दी व्याख्यासहितः), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. रामशरणत्रिपाठी शास्त्री, वेदान्तसारः ('भावबोधिनी' संस्कृत-हिन्दी टीका सहित), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, वेदान्तसारः ('सारबोधिनी', 'विमला' संस्कृत-हिन्दी व्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

3. रामशरणत्रिपाठी शास्त्री, वेदान्तसारः (भावबोधिनी संस्कृत व्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
4. लघुवासुदेवमननम्, संशोधकः ब्रह्मश्री सुब्रह्मण्यशास्त्रिः, श्रीरङ्गम्: श्रीवाणीविलास मुद्रायन्त्रालयः।
5. विवेकचूडामणिः (हिन्दी अनुवाद सहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
6. अपरोक्षानुभूतिः (हिन्दी अनुवाद सहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
7. स्वामी निखिलानन्दः, वेदान्तसारः (आङ्ग्लानुवादकः), कलकत्ता : अद्वैत आश्रम।।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course bjectives)

1. विशिष्टाद्वैतदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनञ्च।
2. विशिष्टाद्वैतदर्शनस्य प्रमेयपरिचयः तस्य महत्त्वावबोधनञ्च।
3. विशिष्टाद्वैतदर्शनस्य प्रमाणानां परिचयप्रदानम्।
4. विशिष्टाद्वैतसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विशिष्टाद्वैतदर्शनस्य मूलं परम्पराञ्च वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. विशिष्टाद्वैतदर्शनप्रतिपादिततत्त्वानि निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. शब्दप्रमाणस्य वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. प्रमाणस्वरूपं प्रमेयस्वरूपं च सम्यक् व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
5. विशिष्टाद्वैतदर्शनसम्प्रदायप्राप्तकर्मणां ज्ञाने अनुष्ठाने च समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मूलतत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. मङ्गलाचरणं, पदार्थानां स्वरूपञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणम्।
- द्वितीयमङ्गलाचरणम्।
- तत्त्वैकस्य प्रतिज्ञा।
- पदार्थानां प्रतिज्ञा।
- पदार्थानां स्वरूपम्।

अन्वितिः२. प्रत्यक्षानुमानयोः विवेचनम् **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणलक्षणम्।

- प्रमालक्षणम् ।
- प्रत्यक्षप्रमाणलक्षणम्।
- अनुमानलक्षणम्।

अन्वितिः ३. शब्दप्रमाणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दलक्षणम्।
- वेदस्य प्रामाण्यप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ४. प्रमेयनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिनिरूपणम्।
- शरीरलक्षणम्।
- कालनिरूपणञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. यतीन्द्रमतदीपिका, 1-5 अवताराः, नई दिल्ली : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वेदान्तदेशिकः, न्यायपरिशुद्धिः।
2. वेदान्तदेशिकः, न्यायसिद्धाञ्जनम्।
3. अन्नम्भट्टः, तर्कसङ्ग्रहः तद्दीपिका च।
4. माधवाचार्यः, विद्यारण्यः, सर्वदर्शनसङ्ग्रहः।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10: याज्ञीयमन्त्रोपनिषत्परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वैतदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां बोधनञ्च।
2. द्वैतदर्शनाभिमतकर्मसिद्धान्तपरिचयः तस्य महत्त्वावबोधनञ्च।
3. द्वैतदर्शनरीत्या ईश्वरस्वरूपबोधनम्।
4. द्वैतसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. उपनिषदां सामन्यपरिचयः वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. यथार्थमिथ्याज्ञानयोः स्वरूपं फलञ्च निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. परमात्मनः स्वरूपं महत्त्वञ्च निरूपयितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
4. मोक्षसाधनस्य ज्ञानप्राप्तुं क्षमाः भविष्यन्ति।
5. मोक्षावाप्तये कीदृशी प्रार्थना कर्त्तव्या इति स्फुटं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10	याज्ञीयमन्त्रोपनिषत्-परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. उपनिषदां परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईशोपनिषदः अभिव्यक्तिः।
- विहितकर्मानुष्ठानम्।
- विहितकर्मानुष्ठानस्य महत्त्वम्।
- विहितकर्मानुष्ठानस्य फलम्।

अन्वितिः २. यथार्थज्ञान-विपरीतज्ञानयोः फलभेदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विपरीतज्ञानं तस्य फलम्।
- अन्यथाज्ञानस्य अनर्थसाधनत्वम्।

अन्वितिः ३. मोक्षसाधनं यथार्थज्ञानञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मस्वरूपनिरूपणम्।
- परमात्मस्वरूपज्ञानफलम्।
- मिथ्याज्ञाननिन्दनम्।

अन्वितिः ४. भगवत्प्रार्थना। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रवणाद्यनन्तरं भगवत्साक्षात्काराय प्रार्थना।
- यमादिप्रतीकेषु परमात्मप्रार्थना।
- मुख्यवायुप्रतीके परमात्मप्रार्थना।
- अपरोक्षानन्तरमपि मोक्षार्थं प्रार्थना।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतम्, ईशोपनिषद्भाष्यम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. राघवेन्द्रतीर्थः, उपनिषत्खण्डार्थः, उपनिषद्भाष्यम् (टीकासहितम्), बैंगलोर : डी.वी.आर.एफ्. प्रकाशनम्।
2. उपनिषद्भाष्यम् (टीकासहितम्), बैंगलोर : पी.पी.एस्.एम्. प्रकाशनम्।
3. उपनिषद्भाष्यम् (कन्नडानुवादसहितम्), बैंगलोर : ए.बी.एम्.एम्. प्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.11: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भगवतः स्वामिनारायणस्य तत्प्रतिपादितसिद्धान्तस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनञ्च।
2. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनमूलस्य तथा परम्परायाः परिचयः।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयाणां बोधनम्।
4. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य परिचयात्मकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मस्वरूपचतुष्टयं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. जीवईश्वरयोः स्वरूपं निरूपयितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
4. वेदान्तक्षेत्रे नूतनदृष्ट्याऽध्ययनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. प्रस्थानत्रयिग्रन्थानां मौलिकं विशिष्टं च चिन्तनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. ईश्वरस्वरूपनिरूपणम् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.11	अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमद्वितीयप्रकरणे। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मस्वरूपचतुष्टयम्।
- अन्वयव्यतिरेकादिज्ञानम्।
- सगुणनिर्गुणादिवर्णनम्।
- परमात्मस्वरूपज्ञानम्।

अन्वितिः २. तृतीयचतुर्थप्रकरणे। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षादिप्रमाणानि।
- चिदचित्ख्यातिः।
- मायास्वरूपम्।
- सृष्ट्युत्पत्तिक्रमः।

अन्वितिः३. पञ्चमषष्ठप्रकरणे। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवस्वरूपनिरूपणम्।
- जीवस्य देहावस्थादयः।
- ईश्वरस्वरूपनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. सप्तम-अष्टमप्रकरणे। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मस्थितिः।
- परमात्मभक्तिः।
- मुक्तिद्वयनिरूपणम्।
- मुक्तविग्रहादिकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, (२०२५), स्वामिनारायणसिद्धान्तसारः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वचनामृतम्।
2. सत्सङ्गदीक्षा।
3. स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.12 : दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (आस्तिकम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदर्शनस्य वैशिष्ट्यं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
2. नास्तिकदर्शनस्य प्रमुखसिद्धान्तानामवगमनम्।
3. बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. जैनचार्वाकयोः प्रमुखविचाराणां बोधनम्।
5. आत्मा-मोक्ष-ज्ञानादिविविधदृष्टीनां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. षड्दर्शनानाम् आचार्यपरम्परां वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यानुसारं प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
3. सत्कार्यवादं व्याख्यातुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. योगाङ्गानां महत्त्वं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
5. न्यायवैशेषिकयोः पदार्थविचारान् निरूपयिष्यन्ति।
6. पूर्वोत्तरमीमांसयोः केषाचित्प्रमुखविचाराणां कथने दक्षाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.12	दर्शनशास्त्रस्येतिहासः (आस्तिकम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १: आस्तिकदर्शनपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आस्तिकशब्दार्थः।
- न्यायवैशेषिकयोः आचार्यपरम्परा।
- साङ्ख्ययोगयोः आचार्यपरम्परा।
- पूर्वोत्तरमीमांसयोः आचार्यपरम्परा।

अन्वितिः २: सांख्ययोगदर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यशब्दार्थः।
- प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपम्।
- पञ्चविंशतितत्त्वानां सोत्पत्ति निरूपणम्।
- सत्कार्यवादः।
- कैवल्यं पुनर्जन्म च।
- साङ्ख्यस्य वैशिष्ट्यम्।
- योगदर्शनस्य परिचयः।
- योगाङ्गानि।

अन्वितिः ३: न्याय-वैशेषिकदर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्यायशब्दार्थः।
- प्राचीन-नव्यन्याययोः भेदः।
- न्यायवैशेषिकयोः पदार्थाः।
- सप्तपदार्थनिरूपणम्।
- न्यायवैशेषिकयोः प्रमाणानां निरूपणम्।
- पञ्चावयववाक्यम्।
- पीलुपाकवादः पिठरपाकवादश्च।

अन्वितिः ४: मीमांसादर्शनं वेदान्तः च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मीमांसापदार्थः।
- धर्मस्वरूपम्।
- प्रामाण्यस्य स्वतस्त्व-परतस्त्वविचारः।
- मीमांसावेदान्तयोः प्रमाणानि।
- जीवब्रह्मणोः ऐक्यनिरूपणम्।
- अज्ञानस्य शक्तयः।
- जीवस्य चतस्रः अवस्थाः।
- शरीरत्रयम्।
- अध्यारोपापवादौ।
- पञ्चीकरणसिद्धान्तः।
- वेदान्तसम्प्रदायपरिचयः (अद्वैत-विशिष्टाद्वैत-द्वैतादयः)

- अनिर्वचनीया ख्यातिः।

निर्धारिता: गन्था: (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ऋषि, प्रो. उमाशङ्करशर्मा, (1964), सर्वदर्शनसङ्ग्रह, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. सदनन्दयतिविरचितः वेदान्तसारः, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्।
3. गोविन्दाचार्यः, तर्कसङ्ग्रहः, वाराणसी : चौखम्बासंस्कृतप्रतिष्ठानम्।
4. श्रीवास्तव, आर्.डी., दर्शनशास्त्र का इतिहास, प्रयाग : शारदा प्रैस्।
5. सुरेन्द्रनाथदासगुप्तः - History of Indian Philosophy
6. राधाकृष्णन् - Indian Philosophy
7. चतुर्वेदी बालदेव - भारतीयदर्शन।
8. गोपीनाथ झा - दर्शनशास्त्रस्य इतिहासः।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER - 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: साङ्ख्याभिमतः तत्त्वोत्पत्तिक्रमः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमुखतत्त्वानां, प्रकृतिपुरुषविवेकः इत्यादिविषयाणां बोधनम्।
2. साङ्ख्यदर्शनग्रन्थेषु विशेषतः तत्त्वकौमुदीटीकायां प्रतिपादितानां विचाराणां बोधनम्।
3. दुःखत्रैविध्यं, विवेकज्ञानं च इत्येतेषां तत्त्वानां मनोविज्ञानदृष्ट्या विश्लेषणम्।
4. साङ्ख्यदर्शनप्रकाराणां स्थूलतया विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यदर्शने प्रतिपादितानां प्रकृतिपुरुषविवेकः, गुणत्रयं, इत्यादिविषयाणां सम्यग्व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रत्यक्ष-अनुमानादीनाम् व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. दैनन्दिनजीवने साङ्ख्यतत्त्वानां प्रयोजनम् उपयोगं च ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. प्रकृतिपुरूषयोः स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. गुणत्रयाणां स्वरूपं व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	साङ्ख्याभिमतः तत्त्वोत्पत्तिक्रमः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अनुबन्धविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यानुबन्धः।
- साङ्ख्यदर्शनप्रयोजनम्।
- विवेकज्ञानम्।
- दुःखत्रैविध्यं तन्निवृत्त्युपायाश्च।

अन्वितिः २. प्रमाणमीमांसा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षम्।
- अनुमानम्।
- आप्तवाक्यम्।

अन्वितिः ३. प्रकृतिपुरूषविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिलक्षणं स्वरूपञ्च।
- पुरुषलक्षणं स्वरूपञ्च।
- तत्त्वोत्पत्तिक्रमः।

अन्वितिः ४. गुणत्रयविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्त्वरजस्तमांसि गुणाः।
- अहङ्कारप्रकारभेदाः।
- बुद्धिधर्माः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः, (2010), साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी, सम्पादकः डा. गजानन शास्त्री मुसलगांवकर, नवदेहली, चौखम्बा संस्कृत सीरीज्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा।
2. कपिलमुनिः, (2022), सांख्यदर्शन, व्याख्याकारः रामशंकरभट्टाचार्यः, दिल्ली : भारतीय बुक् कार्पोरेशन्।
3. ईश्वरकृष्णः, साङ्ख्यकारिका, सम्पादकः स्वामी द्वारिकादास शास्त्री, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवनम्।
4. डा. बलदेव उपाध्यायः, भारतीयदर्शनम् (साङ्ख्यदर्शनम्), प्रयागराज : प्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगशास्त्रीयमौलिकसिद्धान्तानां बोधनम्।
2. योगसाधनानां विश्लेषणम्।
3. पञ्चक्लेशानां, चतुर्व्यूहानां सुष्ठुबोधनम् तथा विश्लेषणम्।
4. योगदर्शनप्रकाराणां तत्रोक्तानां समाधिकैवल्यादीनां स्थूलतया विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. योगदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां विवेचयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. योगसाधनानां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. पञ्चक्लेशानां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. यमनियमादीनां योगाङ्गानां व्याख्याने अनुष्ठाने च समर्थाः भविष्यन्ति।
5. समाधिकैवल्यादीनां योगाङ्गानां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगस्य मौलिकसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगस्य महत्त्वं, योगशब्दार्थः, योगस्य मुख्यप्रयोजनम्।
- योगसूत्रकारः भाष्यकारश्च।
- ईश्वरप्रणिधानम्।
- चित्तवृत्तिः, चित्तभूमिः, निरोधोपायश्च।

अन्वितिः २. योगसाधनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्तस्य स्वरूपं, चित्तस्य प्रसादनं क्रियायोगश्च।
- यमनियमौ।

- आसनप्राणायामप्रत्याहाराः।
- धारणाध्यानसमाधयः संयमो वा।

अन्वितिः ३. क्लेशकर्मविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चक्लेशाः।
- कर्मस्वरूपं परिणामश्च।
- चतुर्व्यूहवादः।
- मोक्षसाधनविचारः।

अन्वितिः ४. समाधिः कैवल्यञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- समाधेः स्वरूपं प्रभेदश्च।
- समाधिजाः सिद्धयः।
- कैवल्यस्वरूपम्।
- योगशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पतञ्जलिः, (2016), पातञ्जलयोगदर्शनम्, सम्पादकः डा. सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा।
2. श्रीगोस्वामी दामोदर शास्त्री, (2018), सांख्य योगदर्शनम् अर्थात पातञ्जलदर्शनम्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत भवनम्।
3. पातञ्जलयोगदर्शन, गीताप्रेस : गोरखपुर।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: मीमांसायां प्रतिपाद्यतत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अध्ययनविधेः तात्पर्यावबोधनं तथा तत्प्रयोजनबोधनम्।
2. भावनास्वरूपप्रकारयोः विश्लेषणम्।
3. विधिलक्षणस्य, विधिप्रकाराणाञ्च विश्लेषणम्।
4. प्रमाणानां प्राबल्यदौर्बल्ययोः विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रप्रतिपाद्यधर्मस्य निष्कृष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. विधिलक्षणस्य, विधिप्रकाराणाञ्च विश्लेषणम् कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. विनियोगविधिः, तदुदाहरणं, समन्वयश्च वर्णयितुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. भावनाविषयकविचारान् ज्ञातुं व्याख्यातुं च समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वेदस्य लक्षणस्वरूपादीन् अधिगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. विनियोगविधेः सहकारिभूतानि षट् प्रमाणानि वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	मीमांसायां प्रतिपाद्यतत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रारम्भसूत्रार्थः, अध्ययनविधिः, अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयश्च।
- धर्मः, सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारश्च।
- भावना, भावनाविभागः, भावनायाः अंशत्रयञ्च।
- वेदलक्षणं, वेदविभागश्च।

अन्वितिः २. विधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विधेः लक्षणम्।

- विधिप्रयोजनं, विधिविभागश्च।
- उत्पत्तिविधिलक्षणम्।
- उत्पत्तिविधेः उदाहरणं, समन्वयश्च।

अन्वितिः ३. विनियोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विनियोगविधिः, तदुदाहरणं, समन्वयश्च।
- अङ्गत्वलक्षणं, समन्वयः, अङ्गताबोधकप्रमाणानि च।
- श्रुतिनिरूपणं, श्रुतेः विभागाश्च।
- श्रुतिलिङ्गयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णय।
- लिङ्गनिरूपणं च।

अन्वितिः ४. अङ्गत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गवाक्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- वाक्यनिरूपणं, वाक्यप्रकरणयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयश्च।
- प्रकरणनिरूपणं, प्रकरणस्थानयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयश्च।
- स्थाननिरूपणं, स्थानसमाख्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयश्च।
- समाख्यानिरूपणं, सन्निपत्त्योपकारकम्, आरादुपकारकं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः, डॉ. गजाननशास्त्री मुसलगांवकरः, वाराणसी : चौखम्बा।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः (अर्थालोकव्याख्यासहितः), पट्टाभिरामशास्त्री, वाराणसी : चौखम्बा।
2. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः (अर्थविवृतिसहितः), डॉ. श्रीरामः ए.एस्, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: शुद्धाद्वैते प्रतिपाद्यतत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शुद्धाद्वैतदर्शनस्य प्रमाणप्रमेययोः बोधनम्।
2. साकारब्रह्मवादस्य परिचयः तस्य विश्लेषणञ्च।
3. शुद्धाद्वैतदर्शनरीत्या जीवप्रपञ्चयोः बोधनम्।
4. दर्शनान्तरविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शुद्धाद्वैतदर्शनस्य प्रमाणप्रमेययोः व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. शुद्धाद्वैतदर्शनरीत्या जीव-प्रपञ्च-ब्रह्मणां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. शुद्धाद्वैतदर्शनाभिमतानां तत्त्वानां सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
4. शुद्धाद्वैतदर्शने विहितस्य परमतविमर्शनस्य धारणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	शुद्धाद्वैते प्रतिपाद्यतत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रमेयविचारः (शास्त्रार्थप्रकरणस्य ब्रह्मप्रकरणम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणोऽविरुद्धधर्माश्रयता।
- ब्रह्मणः साकारता।
- ब्रह्मणः निर्गुणतायाः तात्पर्यविचारः, लीलार्थसृष्टिवादः च।

अन्वितिः २. प्रपञ्चस्वरूपविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रार्थप्रकरणस्य सत्प्रकरणम्।
- प्रपञ्चसत्यत्वमिथ्यात्वस्य निराकरणम्।
- जागतिकपदार्थानाम् आविर्भावतिरोभावविमर्शः।

अन्वितिः ३. जीवस्वरूपविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रार्थप्रकरणस्य चित्प्रकरणम्।
- जीवानाम् अणुपरिमाणत्वोपपत्तिः।
- जीवानां व्यापकत्वनिराकरणम्।
- जीवस्य भगवदंशत्वम्।
- जीवस्य द्वैविध्यम्।
- जीवानां शुद्धबुद्धमुक्तावस्थायाः निरूपणम्।

अन्वितिः ४. परमतनिराकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मायावादनिराकरणम्।
- सांख्ययोगयोः श्रुतिविरुद्धांशनिराकरणम्।
- प्रमेयज्ञानस्य भक्त्युपयोगे उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीवल्लभाचार्यः, शास्त्रार्थप्रकरणम्, मांडवी, कच्छ : श्रीवल्लभाचार्य ट्रस्ट।
2. श्रीवल्लभाचार्यः, तत्त्वार्थदीपनिबन्धस्य सर्वनिर्णयप्रकरणस्य प्रथमं प्रमाणप्रकरणम्, मांडवी, कच्छ : श्रीवल्लभाचार्य ट्रस्ट।।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीगिरिधराचार्यः, शुद्धाद्वैतमार्तण्डः, सम्पा. पंडित मोतीराम रणछोड जोशी, मुंबई : सुबोध प्रकाश ट्रस्ट।
2. श्रीपुरुषोत्तमाचार्यः, प्रस्थानरत्नाकरस्य प्रमाणपरिच्छेदः, सम्पा. गोस्वामी श्रीश्याममनोहरः, कोल्हापुर : श्रीवल्लभविद्यापीठ, श्रीविठ्ठलेश प्रभुचरणाश्रम ट्रस्ट।
3. गोस्वामी श्रीश्याममनोहरः, साकारब्रह्मवादनिबंधसंग्रहः, सम्पा. गोस्वामी श्रीश्याममनोहरः, कोल्हापुर : श्रीवल्लभविद्यापीठ, श्रीविठ्ठलेश प्रभुचरणाश्रम ट्रस्ट।
4. गोस्वामी श्रीश्याममनोहरः, वल्लभवेदान्तनिबंधसंग्रहःसम्पा. गोस्वामी श्रीश्याममनोहरः, कोल्हापुर : श्रीवल्लभविद्यापीठ, श्रीविठ्ठलेश प्रभुचरणाश्रम ट्रस्ट।
5. श्रीगोवर्धनशर्मा (श्रीगट्टूलालोपनामः), वेदान्तचिन्तामणिः, सम्पा. गोस्वामीमैत्री, माण्डवी कच्छ : श्रीवल्लभाचार्य ट्रस्ट।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. निम्बार्कदर्शनोस्योद्भवविकासयोः बोधनम्
2. निम्बार्कदर्शनस्य प्रमुखग्रन्थानां परिचयः।
3. निम्बार्कदर्शनरीत्या प्रस्थानत्रयस्य बोधनम्।
4. दर्शनान्तरविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. निम्बार्कदर्शनाभिमतानां तत्त्वानां सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. निम्बार्कदर्शनरीत्या जीवप्रपञ्चब्रह्मणां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. वेदान्तप्रस्थानेषु निम्बार्कदर्शनस्य स्थानं महत्त्वञ्च ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. निम्बार्कदर्शनरीत्या भक्तिस्वरूपं शरणागतिस्वरूपं च ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. निम्बार्कदर्शनस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निम्बार्कदर्शनोस्योद्भवो विकासश्च।
- निम्बार्कसम्प्रदायस्य मठपरम्परायाः वैशिष्ट्यम्।
- निम्बार्कदर्शनस्य आचार्यपरम्परा - (श्रीमन्निम्बार्काचार्यः, वनमालीमिश्रः, श्रीनिवासाचार्यः, श्रीदेवाचार्यः, सुन्दरभट्टाचार्यः, केशवः काश्मीरी, राधासर्वेश्वरशरणदेवाचार्यश्च)
- निम्बार्कदर्शनस्य प्रमुखाः ग्रन्थाः।
- ब्रह्मसूत्रवेदान्तपारिजातसौरभभाष्यपरिचयः।
- गीतातत्त्वप्रकाशिकापरिचयः।

अन्वितिः २. वेदान्तप्रस्थानानां सामान्यपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तप्रस्थानेषु निम्बार्कदर्शनस्य स्थानं वैशिष्ट्यं च।
- भगवन्निम्बार्काचार्यस्य द्वैताद्वैतपरम्परायां योगदानम्।
- द्वैताद्वैतशब्दार्थनिर्णयः।
- समाजे निम्बार्कदर्शनस्योपयोगिता प्रासंगिकता च।

अन्वितिः ३. निम्बार्कदर्शने प्रमेयविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निम्बार्कमते तत्त्वप्रमेयस्वरूपं ध्यानप्रमेयस्वरूपञ्च।
- निम्बार्कदर्शने जगत्सत्ता।
- निम्बार्कदर्शने वैष्णवलक्षणम्।
- निम्बार्कदर्शने भक्तिस्वरूपम्।
- निम्बार्कदर्शने शरणागतिनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. निम्बार्कदर्शने प्रमाणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणसंख्याविवेचनम्।
- निम्बार्कमते उपासनास्वरूपम्।
- निम्बार्कमते परमोपास्य: भगवान्श्रीकृष्णः।
- निम्बार्कमते सेवापद्धतिः।
- निम्बार्कमते व्रतोपवासनिर्णयः।
- निम्बार्कमते साधनाप्रणाली।
- निम्बार्कमते मोक्षविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्मसूत्रवेदान्तपारिजातसौरभभाष्यम्।
2. श्रीनिम्बार्कवेदान्ततत्त्वदर्शिका।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सदाचारप्रकाश:, वेदान्तकौस्तुभ:, उपदेशदर्शनं, प्रपन्नचिन्तामणि:।
2. वेदान्तरत्नमञ्जूषा, श्रीमद्भगवद्गीतातत्त्वप्रकाशिका, सिद्धान्तमन्दाकिनी।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER - 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: रामानन्ददर्शनस्य परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. रामानन्ददर्शनोस्योद्भवविकासयोः बोधनम्।
2. रामानन्ददर्शनस्य प्रमुखग्रन्थानां परिचयः।
3. रामानन्ददर्शनरीत्या प्रस्थानत्रयस्य बोधनम्।
4. दर्शनान्तरविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. रामानन्ददर्शनाभिमतानां तत्त्वानां सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. रामानन्ददर्शनरीत्या जीवप्रपञ्चब्रह्मणां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. वेदान्तप्रस्थानेषु रामानन्ददर्शनस्य स्थानं महत्वञ्च स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. रामानन्ददर्शनरीत्या भक्तिस्वरूपं शरणागतिस्वरूपं च प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	रामानन्ददर्शनस्य परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. रामानन्ददर्शनस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामानन्ददर्शनोस्योद्भवो विकासश्च।
- रामानन्दसम्प्रदायस्य मठपरम्परायाः वैशिष्ट्यम्।
- रामानन्ददर्शनस्य आचार्यपरम्परा (राघवानन्दाचार्यः, रामानन्दाचार्यः, अनन्तानन्दाचार्यः, कृष्णदासः पयहारी, गोस्वामितुलसीदासः।
- अग्रदेवाचार्यः, नारायणदासः (नाभास्वामी), भगवदाचार्यश्च)
- रामानन्ददर्शनस्य प्रमुखाः ग्रन्थाः।
- ब्रह्मसूत्रस्य वेदान्तपारिजातसौरभभाष्ययोः परिचयः।
- गीतातत्त्वप्रकाशिकायाः परिचयः।

अन्वितिः २. वेदान्तप्रस्थानानां सामान्यपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तप्रस्थानेषु रामानन्ददर्शनस्य स्थानं वैशिष्ट्यं च।
- भगवन्निम्बार्काचार्यस्य द्वैताद्वैतपरम्परायां योगदानम्।
- द्वैताद्वैतशब्दार्थनिर्णयः।
- समाजे रामानन्ददर्शनस्योपयोगिता प्रासंगिकता च।

अन्वितिः ३. रामानन्दमते प्रमेयविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रामानन्दमते तत्त्वप्रमेयस्वरूपं ध्यानप्रमेयस्वरूपं च।
- रामानन्दमते जगत्सत्ता।
- रामानन्दमते वैष्णवलक्षणम्।
- रामानन्दमते भक्तिस्वरूपम्।
- रामानन्दमते शरणागतिनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. रामानन्दमते प्रमाणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणसंख्याविवेचनम्।
- रामानन्दमते उपासनास्वरूपम्।
- रामानन्दमते परमोपास्य: भगवान्श्रीकृष्णः।
- रामानन्दमते सेवापद्धतिः।
- रामानन्दमते व्रतोपवासनिर्णयः।
- रामानन्दमते साधनाप्रणाली।
- रामानन्दमते मोक्षविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. रामानन्दाचार्यः, रामानन्दसौरभ, जयपुर : राजस्थान संस्कृत साहित्य सम्मेलन।
2. रामानन्दाचार्यः, रामानन्ददर्शनदीपक, जयपुर : जगद्गुरु रामानन्दाचार्य राजस्थान संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. रामानन्दाचार्यः, ब्रह्मसूत्रानन्दभाष्यम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीरामानन्ददिग्विजयः, स्वामीभगवदाचार्य, अहमदाबाद : कोसलेन्द्रमठ।
2. श्रीवैष्णवमताब्जभास्करः, स्वामीरामानन्दाचार्य, संपादक - प्रो. जयकान्तसिंहशर्मा, नई दिल्ली : श्रीलाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रिय संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. पायसपायी - डॉ. दयाकृष्णविजयवर्गीय, श्रीमठ, पंचगंगा, काशी:।

4. ब्रह्मसूत्र, श्रीभाष्यम्, जगद्गुरुश्रीरामानुजाचार्य।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: विधिवादः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्मानुष्ठानक्रमज्ञानाय तत्प्रतिपादकप्रमाणानां बोधनम्।
2. विधित्रैविध्यस्य निरूपणं महत्त्वावबोधनञ्च।
3. मन्त्राणां निरूपणं तत्प्रयोजनबोधनञ्च।
4. निषेधार्थवादयोः स्वरूपनिरूपणं प्रयोजनबोधनञ्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रयोगविधेः वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. अधिकारविधेः लक्षणं महत्त्वञ्च व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. विधित्रैविध्यस्य निरूपणं महत्त्वञ्च व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. मन्त्राणां प्रयोजनं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. नामधेयनिषेधार्थवादानां स्वरूपं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7	विधिवादः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रयोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयोगविधेः स्वरूपचिन्तनम्।
- अनुष्ठानक्रमबोधकश्रुतिः, प्रवृत्तिः प्रमाणानि च।
- श्रुत्यादीनां बलाबलविषयकविचारः।

अन्वितिः २. अधिकारविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविधेः लक्षणम्।
- नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मसु अधिकारः।

- अधिकारिविशेषचिन्ता।

अन्वितिः ३. मन्त्रः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्त्राणां प्रयोजनवत्त्वविचारः।
- अपूर्वविध्यादिविधिभेदाः।
- नामधेयानां प्रयोजनवत्त्वम्।
- नामधेयस्य चिन्तनम्।

अन्वितिः ४. निषेधार्थवादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निषेधानां प्रयोजनवत्त्वम्।
- निषेधपर्युदासोपसंहाराणां परिचयः।
- अर्थवादस्य लक्षणम्।
- तद्विभागः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः, डॉ. गजानन शास्त्रि मुसलगांवकर, वाराणसी : चौखम्बा।
2. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसंग्रहः (अर्थालोकव्याख्यासहित), पट्टाभिरामशास्त्री, वाराणसी : चौखम्बा।
3. लौगाक्षिभास्करः, अर्थसङ्ग्रहः (अर्थविवृतिसहित), डा. श्रीरामः ए. एस्, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: अद्वैतदर्शने आत्मतत्त्वविचारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रकरणग्रन्थानां सामान्यपरिचयः, सिद्धान्तबिन्दुकर्त्तुः देशकालकृतीनां परिचयः।
2. जीवेश्वरयोः ऐक्यबोधनप्रक्रियायाः बोधनम्।
3. अध्यासस्य अध्यासलक्षणानां च सामान्यपरिचयः।
4. अविद्यायाः स्वरूपपरिचयः, सृष्टिप्रक्रियापरिचयः च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रकरणग्रन्थस्य लक्षणं वादप्रधानानां प्रकरणग्रन्थानां च स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. विविधदार्शनिकानां मते जीवेश्वरादिस्वरूपविषये सृष्टिप्रक्रियाविषये च स्वीयचिन्तनानि प्रस्तोतुं प्रभविष्यन्ति।
3. महावाक्यार्थविचारं प्रस्तोतुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वादग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8	अद्वैतदर्शने आत्मतत्त्वविचारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दशश्लोकीसिद्धान्तबिन्दुग्रन्थयोः परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महावाक्यार्थबोधनिरूपणम्।
- त्वम्पदार्थे विप्रतिपत्तिप्रदर्शनम्।

अन्वितिः २. प्रथमश्लोकार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्माभेदे सुखादिव्यवस्था।
- आत्मनः प्रतिबिम्बत्वनिरूपणम्।
- अध्यासानुपपत्तिशङ्का।

- अध्यासलक्षणोक्त्या तन्निरासश्च।
- अन्तःकरणवृत्तेः प्रयोजननिरूपणम्।

अन्वितिः ३. द्वितीयादिश्लोकार्थवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमातृत्वादेः सत्यत्वनिरासः।
- वर्णाश्रमादिव्यवहारस्य मिथ्यात्वम्।
- तत्पदार्थे विप्रतिपत्तयः।
- ब्रह्मणः व्यापकत्वम्।
- ब्रह्मणि अनर्थसम्भावनानिरासः।
- ब्रह्मभावोपदेशस्य आनर्थक्यनिरासश्च।

अन्वितिः ४. अष्टमश्लोकार्थवर्णनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दृग्दृश्यनिरूपणम्।
- अविद्यायाः स्वरूपवर्णनम्।
- प्रपञ्चसृष्टिः।
- अवस्थात्रयम्।
- नवमदशमश्लोकार्थः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. गौडब्रह्मानन्दः, सिद्धान्तबिन्दुः (न्यायरत्नावल्या श्रीनारायणतीर्थकृतलघुव्याख्यासहित), जयकृष्णदास हरिदासगुप्त (प्रकाशकः), बनारस : चौखम्बा संस्कृतसीरिज आफिस, विद्याविलास प्रेस।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. तारानाथतर्कवाचस्पतिः, सिद्धान्तबिन्दुसारः, कलकाता : द्वैपायनप्रेस।
2. वासुदेवशास्त्रिः (अभ्यङ्करोपाह्वः), सिद्धान्तबिन्दुः (बिन्दुप्रपाताभिधया व्याख्यया समेतः), पुण्यपत्तनम् : भाण्डारक प्राच्यविद्या मन्दिर मुद्रणालय।
3. त्र्यम्बकरामशास्त्रीवेदान्ताचार्यः, सिद्धान्तबिन्दुः (सम्पादकः टिप्पणीकारः च), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।
4. Achalananda, Siddhantabindu of Srimat Madhusudana Saraswati, Mysore : University of Mysore.

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते कर्मसाङ्ख्ययोगौ

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रीमद्भगवद्गीतायाः सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां च अवबोधनम्।
2. विशिष्टाद्वैतदर्शनरीत्या श्रीमद्भगवद्गीतायाः अर्थनिरूपणम्।
3. विविधदर्शनरीत्या श्रीमद्भगवद्गीतायाः तुलनात्मकं चिन्तनम्।
4. साङ्ख्ययोगकर्मयोगयोः स्वरूपबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रीमद्भगवद्गीतायाः प्रमुखतत्त्वानां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. विशिष्टाद्वैतदर्शनरीत्या श्रीमद्भगवद्गीतायाः अर्थनिरूपणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. रामानुजसिद्धान्ते प्रतिपादितकर्माकर्मणोः विवेकं विवेचयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. विशिष्टाद्वैतसिद्धान्तरीत्या आत्मनः स्वरूपम् अविनाशित्वञ्च सम्यक् व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
5. विशिष्टाद्वैतदर्शनरीत्या मुमुक्षूणां कर्त्तव्यं स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9	विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते कर्मसाङ्ख्ययोगौ	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गीतायाः अवतारिका।
- अर्जुनविषादहेतुः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशिष्टाद्वैतरीत्या साङ्ख्ययोगस्वरूपम्।
- विशिष्य प्रपन्नं पार्थमुद्दिश्य शास्त्रावतरणविधानम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- युद्धान्निवृत्तस्य शूरस्य अकीर्तिः।

- समाधानम्।
- पूर्णद्वितीयाध्यायः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानयोगाय प्रवृत्तः मिथ्याचारः।
- कर्मयोगापेक्षितात्मनः अकर्तृत्वानुसन्धानप्रकारः।
- तृतीयाध्यायसमाप्तिश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वेदान्तदेशिकः, (१९७२), श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, वेदान्तदेशिकव्याख्यासमेतम्, उभयवेदान्तग्रन्थमालया प्रकाशितम्।
2. श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, मेलुकोटेः संस्कृतसंशोधनसंसत्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. व्यास, कृष्णद्वैपायनः, (१९५८), *श्रीमन्महाभारतम्* (सं. १–१८, सम्पूर्ण खण्ड), गीता प्रेस।
2. रामानुजाचार्यः, (१९७२), श्रीभाष्यम् (वेदान्तदेशिकटीकासहितम्), उभयवेदान्तग्रन्थमाला, श्रीरामकृष्णमठ, मयिलादुथुरै।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: द्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मजिज्ञासायाः फलम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्ममीमांसाशास्त्रस्य सामान्यपरिचयः।
2. अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम्।
3. ब्रह्ममीमांसाशास्त्रीयफलाध्यायस्य बोधनम्।
4. फलाध्यायगतचतुर्णां पादानां विषयभेदेन बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. संसाररूपबन्धकारणानां कर्मणां क्षयः कथं भवतीति ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. कर्मक्षयनिरूपणम् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. ब्रह्मजिज्ञासायाः फलं कीदृशमिति विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. देवानां मनुष्योत्तमानाञ्च मोक्षक्रमे व्यत्यासः कः इति, मोक्षमार्गञ्च स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. मुक्तानां भोगे सायुज्यादिप्रकारेण भेदं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10	द्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मजिज्ञासायाः फलम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कर्मक्षयनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रवणादीनाम् आवृत्तिः कर्त्तव्या।
- उपासनायाः स्वरूपम्।
- ज्ञानमेव कर्मक्षयसाधनम्।
- कर्मक्षयप्रकारनिरूपणम्।

अन्वितिः २. उत्क्रान्तिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लयोत्क्रमणयोःभेदः।

- देवानां लयक्रमः।
- चतुर्मुखद्वारा परमात्मप्राप्तिः।
- मुक्ताः परमात्माधीनाः।
- लक्ष्म्याः लयः नास्ति।
- मनुष्योत्तमानाम् उत्क्रमणक्रमः।

अन्वितिः ३. मार्गनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्चिरादिमार्गः।
- लयमार्गः।
- मुख्यवायुद्वाराब्रह्मप्राप्तिः।
- प्रतीकालम्बनाप्रतीकालम्बनानां भेदः।

अन्वितिः ४. भोगनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यथेष्टभोगः यथासङ्कल्पभोगः।
- सामीप्यभोगः।
- सायुज्यभोगः।
- स्वयोग्यतानुसारं भोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिविरचिता तन्त्रदीपिका (फलाध्यायः)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिविरचिता तन्त्रदीपिका by Prof. D. Prahlada Achar.
2. श्रीराघवेन्द्रयतिविरचिता तत्त्वमञ्जरी by Prof. K.T. Pandurangi.
3. श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, Published by Dvaita Vedanta foundation Bangalore.

तृतीयवर्षः
(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER- 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1 वचनामृतसङ्ग्रहः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य केषाञ्चन प्रकरणानां परिचयः।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या पञ्चतत्त्वानां बोधनम्।
3. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या अक्षरपुरुषोत्तमनिरूपणम्।
4. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या अक्षरधामवर्णनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य मूलतत्त्वानि वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या पञ्चतत्त्वानि निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
3. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या सत्सङ्गतेः स्नेहस्य इतरसाधनानाञ्च महत्त्वं व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या अक्षरधामस्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	वचनामृतसङ्ग्रहः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गढडाप्रथमप्रकरणे १ तः ४० पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चतत्त्वावबोधः।
- अक्षरब्रह्मसत्पुरुषमहिमा।
- सेवकरूपाऽक्षरब्रह्मणः परिचयः।

अन्वितिः २. गढडाप्रथमप्रकरणे ४१ तः ७६ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्पुरुषमाहात्म्यम्।
- अक्षरधामवर्णनम्।
- परमात्ममाहात्म्यम्।

अन्वितिः ३. गढडाप्रथमप्रकरणे ७७,७८, कारियाणीप्रकरणे १ तः ८ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्ममाहात्म्यम्।
- परमात्मसुखम्।

- साधना।

अन्वितिः ४. कारियाणीप्रकरणस्य (९) नवमतः लोयाप्रकरणस्याऽष्टादशपर्यन्तम् (१८) श्रेयोऽङ्कः १

- स्नेहलक्षणम्।
- सङ्गशुद्धिः।
- उत्तमनिर्विकल्पनिश्चयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्ममननदासः (सम्पा.), (२०२२), वचनामृतसङ्ग्रहः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: थेरवादस्य तत्त्वज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. बौद्धदर्शनस्य थेरवादमूलसिद्धान्तपरिचयः।
2. थेरवादपालिसूत्राणां व्याख्यानक्रमबोधनम्।
3. चतुर्णाम् आर्यसत्यानाम् अष्टाङ्गमार्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य च बोधनम्।
4. थेरवादाभिमतस्य आत्म-अनित्यतावादस्य अनात्मवादस्य च बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. थेरवाद-दर्शनस्यमूलग्रन्थानां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. चतुर्णाम् आर्यसत्यानाम् अष्टाङ्गमार्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य च व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. पञ्चस्कन्धसिद्धान्तानाम् अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. पालित्रिपिटकग्रन्थांशानां भाष्यसहितं सरलं व्याख्यानं कर्तुं क्षमाः भविष्यन्ति।
5. थेरवाद-सिद्धान्तानाम् आत्म-अनित्यत्वादीनां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	थेरवादस्य तत्त्वज्ञानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. थेरवाददर्शनस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- थेरवाददर्शनस्य उद्भवो विकासश्च।
- थेरवादमहायानयोः भेदः।
- थेरवाददर्शनस्य मूलसिद्धान्ताः।
- प्रमुखानां पालिग्रन्थानां परिचयः (धम्मपदं, सुत्तनिपातो, दीघनिकायो, मज्झिमनिकायो, संयुत्तनिकायो, अङ्गुत्तरनिकायो, खुद्दकनिकायो इत्यादि)

अन्वितिः २. चत्वार्यार्यसत्यानि अष्टाङ्गिकमार्गश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्णाम् आर्यसत्यानां स्वरूपं तद्विवरणं च (दुःखं, दुःखसमुदयः, दुःखनिरोधः, दुःखनिरोधगामिनीप्रतिपद्)
- अष्टाङ्गिकमार्गस्य स्वरूपं (सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि)

- कर्म-विपाकयोः सम्बन्धः।
- थेरवादे ध्यानस्य स्वरूपं तस्य व्यावहारिकं महत्त्वञ्च।

अन्वितिः ३. प्रतीत्यसमुत्पादः अनित्यतावादश्च । **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रतीत्यसमुत्पादस्य स्वरूपं तस्य च बौद्धदर्शने स्थानम्।
- अनित्यतावादस्य सिद्धान्तः अनात्मवादश्च।
- पञ्चस्कन्धसिद्धान्तः।
- थेरवादे विपस्सनाध्यानयोः परिचयः तत्प्रविधिश्च।

अन्वितिः ४. निर्वाणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- थेरवाददर्शने निर्वाणस्वरूपम्।
- अर्हत्-मार्गेण निर्वाणाधिगमः।
- थेरवादस्य सामाजिकनैतिकदृष्टिः।
- थेरवादस्य वैश्विकप्रभावः आधुनिकसन्दर्भे प्रासङ्गिकता च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भरतसिंह उपाध्याय (लेखकः), (2008), पालि साहित्य का इतिहास, प्रयाग : हिन्दी साहित्य सम्मेलन।
2. डा. रामशंकर त्रिपाठी (सम्पा.), (2014), सुत्तनिपात, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
3. प्रो. रामशंकर त्रिपाठी (लेखकः), (2015), बौद्धदर्शन प्रस्थान, सारनाथ, वाराणसी : केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान।
4. डा. भदन्त आनन्द कौसल्यायन (सम्पा.), (2016), धम्मपदं, दिल्ली : भारतीय विद्या प्रकाशन।
5. डा. परशुराम शर्मा (सम्पा.), (2019), पालि साहित्य प्रवेशिका, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।
6. डा. सङ्घसेन सिंह (लेखकः), (2021), थेरवाद बौद्धदर्शनम्, दिल्ली : भारतीय बुक कार्पोरेशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Rahula, W. (1959). What the Buddha Taught. New York : Grove Press.
2. Gombrich, R. F. (1988). Theravada Buddhism: A social history from ancient Benares to modern Colombo (1st ed.). London : Routledge.

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: द्वैतवेदान्तरीत्या सामान्यतत्त्वानां परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माध्ववेदान्तस्य स्थूलपरिचयः।
2. मध्वसिद्धान्ताभिमततत्त्वानां बोधनम्।
3. पराभिमततत्त्वानां विमर्शनम्।
4. मोक्षासाधनीभूतपरमात्मतत्त्वज्ञानसिद्धये पदार्थानां विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्ताभिमतानां तत्त्वानां सामान्यज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. पराभिमततत्त्वानां विमर्शनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. लौकिकदृष्ट्याऽलौकिकदृष्ट्या वा प्रतीतानां पदार्थानां विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. मोक्षासाधनीभूतजीवस्वरूपज्ञानं तारतम्यज्ञानं परमात्मविज्ञानञ्च सम्पादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	द्वैतवेदान्तरीत्या सामान्यतत्त्वानां परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. तत्त्वस्य सामान्यतो विभागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वलक्षणनिरूपणम्।
- स्वतन्त्रास्वतन्त्रतत्त्वनिरूपणम्।
- तत्त्वाभावत्त्वनिराकरणम्।
- सर्वेषां स्वातन्त्र्यनिराकरणम्।

अन्वितिः २. प्रकारान्तरेण तत्त्वविभागनिराकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्विविधमित्युक्तेः प्रयोजनम्।
- भावाभावलक्षणनिरूपणम्।
- स्वतन्त्रतत्त्वस्य प्राधान्यनिरूपणम्।
- अभाव एव नास्तीति मतनिराकरणम्।

अन्वितिः ३. अभावपदार्थनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राक्प्रध्वंसाभावयोः लक्षणकथनम्।
- सदाभावनिरूपणम्।
- अभावस्य द्वैविध्यनिरूपणम्।
- अभावस्य चातुर्विध्यनिराकरणम्।

अन्वितिः ४. भावविभागनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेतनविभागप्रकरणम्।
- मुक्तामुक्तविवेचनम्।
- नित्यानित्यनिरूपणम्।
- संसृष्टासंसृष्टनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. तत्त्वसङ्ख्यानम्, आनन्दतीर्थभगवत्पादविरचितम् सटीकम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थकृतं तत्त्वसङ्ख्यानम्।
2. वेदगर्भपद्मनाभसूरिकृतः पदार्थसङ्ग्रहः।
3. रघुनाथतीर्थकृतः पदार्थविवेकः।
4. तत्त्वसङ्ख्यानम्, with commentaries published by DVRF. Bangalore.
5. तत्त्वसङ्ख्यानम्, 1980, with commentaries Edited by R. Ramamurty Sarma, TTD. Tirupati.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रकरणग्रन्थानां सामान्यपरिचयः।
2. माध्ववेदान्ततत्त्वानां सङ्ग्रहेण बोधनम्।
3. वेदप्रामाण्यसमर्थनाय प्रमाणप्रदर्शनं प्रतिपक्षविमर्शनम्।
4. वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मोक्षसाधनीभूतपरमात्मज्ञानं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. सदागमस्वरूपनिरूपणम् वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. वेदानां स्वतः प्रामाण्यविमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वेदाप्रामाण्यवादः कथमयुक्तः इति विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वेदानां विषये जैनचार्वाकादीनां वादं व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
6. प्रामाण्यं स्वतः अप्रामाण्यञ्च परतः इति विशिष्टं तत्त्वं स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलाचरणात् ग्रन्थारम्भणीयत्वसमर्थनपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणात् ग्रन्थारम्भणीयत्वसमर्थनपर्यन्तम्।
- मङ्गलवादः।
- मङ्गलपद्यार्थनिरूपणम्।
- अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम्।
- मङ्गलपद्यार्थोपसंहारः।

अन्वितिः २. सदागमस्वरूपनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नारायणस्य सदागमवेद्यत्वम्।
- सदागमानां निरूपणम्।
- सदागमार्थनिरूपणम्।

- श्रुतिपुराणवाक्यैः पूर्वोक्तस्य समर्थनम्।

अन्वितिः ३. वेदाप्रामाण्यवादिमतविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदाप्रामाण्याक्षेपः।
- वेदाप्रामाण्यसाधकहेतूनाम् असाधकत्वम्।
- वेदाप्रामाण्यसाधकहेतूनाम् असिद्धिः।
- वेदप्रामाण्यसमर्थनम्।

अन्वितिः ४. अवैदिकदर्शनानां विमर्शः प्रामाण्यस्वतस्त्वविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चार्वाकमतनिरासः ।
- जैनमतविमर्शः ।
- प्रामाण्यस्वतस्त्वविचारः।
- वेदापौरुषेयत्वस्थापनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. रामानुजाचार्यः, (१९८४), विष्णुतत्त्वविनिर्णयः (डॉ. बलदेव उपाध्याय सम्पादकः), चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थः, विष्णुतत्त्वविनिर्णयः, नैकटिप्पणीसमेतः, बेङ्गळूरुः : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
2. पाण्डुरङ्गी, के. टि., विष्णुतत्त्वविनिर्णयः, बेङ्गळूरुः : द्वैतवेदान्त फाउण्डेशन।
3. गोविन्दाचार्यः, बन्नञ्जे, विष्णुतत्त्वविनिर्णयः, उडुपिः : तत्त्वसंशोधन संस्थानम्।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: श्रीमद्भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगौ

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. महाभारतस्य तदन्तर्गतभगवद्गीतायाः स्थूलपरिचयः।
2. भगवद्गीतायाः उपनिषत्सारत्वबोधनम्।
3. श्रीमद्भगवद्गीतायां साङ्ख्यतत्त्वविमर्शनम्।
4. श्रीमद्भगवद्गीतायां योगतत्त्वविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितम् आत्मज्ञानं, साङ्ख्यबुद्धिं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. अर्जुनविषादपरिहाराय भगवता उपदिष्टं कर्मयोगमार्गं सम्यग् अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. स्थितप्रज्ञलक्षणं साधनभूतयोगसिद्धिप्रकारं सम्यग्ज्ञातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. स्थितप्रज्ञस्वरूपं महत्त्वञ्च वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	श्रीमद्भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगौ	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अर्जुनविषादकारणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्जुनस्य मानसिकस्थितिः।
- कृष्णस्य मार्गदर्शनम्।
- आत्मस्वरूपचिन्तनम्।

अन्वितिः २. आत्मज्ञानविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनित्यानित्यविवेकः।
- जन्मजन्मान्तरविचारः।
- कर्मविवेचनम्।

अन्वितिः ३. साङ्ख्यबुद्धिः कर्मयोगश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निष्कामकर्मणः सिद्धान्तः।
- साङ्ख्ययोगाभिमतं विवेकपूर्णं कर्म।

- कर्मफलम्।

अन्वितिः ४. स्थितप्रज्ञलक्षणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्थितप्रज्ञस्वरूपम्।
- स्थितप्रज्ञस्य स्थितिः।
- इन्द्रियसंयमः।
- जीवन्मुक्तस्वरूपम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उपाध्यायः, डॉ. बलदेव, गीतातत्त्वविमर्शः, प्रयागराज : भारतीय दर्शन प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्यसहिता), द्वितीयोऽध्यायः, गीताप्रेस : गोरखपुर।
2. श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्यसहिता), द्वितीयोऽध्यायः, गोविन्दनाथ कविराज संस्करण, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवनम्।
3. श्रीराघवेन्द्रयतिः, (वि.), गीताविवृत्तिः, बेङ्गळूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: वचनामृतसङ्ग्रहे ब्रह्मस्वरूपम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य आधारभूतग्रन्थस्य परिचयः।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य सिद्धान्तस्य मूलप्रमाणानां चिन्तनम्।
3. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या परमात्मनः स्वरूपवर्णनम्।
4. स्वामिनारायणसम्प्रदायरीत्या भक्त्यादिसाधननिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य आधारभूतग्रन्थस्य महत्त्वं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य सिद्धान्तस्य मूलप्रमाणानि व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनप्रतिपादितं परमात्मस्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनप्रतिपादितानां भक्त्यादिसाधनानां सम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	वचनामृतसङ्ग्रहे ब्रह्मस्वरूपम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चालाप्रकरणम् १ तः गढडामध्यप्रकरणम् २२ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षपरमात्ममहिमा।
- निश्चयः।
- लक्ष्यम्।

अन्वितिः २. गढडामध्यप्रकरणम् २३ तः गढडामध्यप्रकरणम् ६२ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्ययोगमर्म।
- ब्रह्मस्थितिमहिमा।
- भक्तेर्गौरवम्।
- भक्तलक्षणानि।

अन्वितिः ३. गढडामध्यप्रकरणम् ६३ तः गढडाऽन्त्यप्रकरणम् ११ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सेवादिसाधनानि।
- परमात्ममाहात्म्यम्।
- अक्षरपुरुषोत्तमयोः समाना सेवा।
- सत्पुरुषे दृढा प्रीतिः।

अन्वितिः ४. गढडाऽन्त्यप्रकरणम् १२ तः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तावगुणदर्शनत्यागः।
- परमात्मकर्तृत्वमतिः।
- भक्तौ पातिव्रत्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुः ब्रह्ममननदासः (सम्पा.), (२०२२), वचनामृतसङ्ग्रहः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: समाधिकैवल्ययोः विमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अष्टाङ्गयोगान्तर्गतसमाधेः स्वरूपबोधनम्।
2. व्यासभाष्यद्वारा योगसूत्राणां व्याख्यानप्रकारबोधनम्।
3. कैवल्यस्वरूपावबोधनम्।
4. समाधिसाधनप्रकारबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अष्टाङ्गयोगान्तर्गतसमाधेः स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. योगसूत्रेषु प्रतिपादितानि तत्त्वानि स्वशब्दैः व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. व्यासभाष्येण सह योगसूत्राणां तात्पर्यं सम्यग्विवेचयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. योगाङ्गानाम् अभ्यासे शक्ताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7	समाधिकैवल्ययोः विमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. समाधिपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्तवृत्तयः तन्निरोधोपायश्च।
- समाधेः लक्षणं स्वरूपञ्च।
- सामाधेः प्रकारभेदाः।

अन्वितिः २. समाधिप्राप्त्युपायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- समाधिप्राप्तिसाधनानि।
- ईश्वरस्वरूपम्।
- ईश्वरप्रणिधानम्।
- ध्यानाभ्यासविधयः।

अन्वितिः ३. कैवल्यविमर्शः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सिध्युपायाः।
- कर्मसिद्धान्तः।
- पुरुषप्रकृतिभेदाः।

- विवेकख्यातिः।

अन्वितिः ४. कैवल्यविमर्शः२. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कैवल्यावस्था।
- कर्मफलक्षयः संस्कारनिवृत्तिः च।
- विवेकनैरन्तर्यम्।
- कैवल्यप्राप्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पतञ्जलिः, (२०१६), पातलयोगदर्शनम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. पातंजलयोगदर्शनम्, गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. पातञ्जलयोगसूत्राणि, (२०१०), दिल्ली : संस्कृत भारत प्रकाशन।
3. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (२०१०), सर्वदर्शनसंग्रहः, चौखम्बा : वाराणसी।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8: साङ्ख्यभाष्यस्य परिज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां बोधनम्।
2. साङ्ख्यसूत्राणां व्याख्यानक्रमबोधनम्।
3. मोक्षतत्प्राप्त्युपायानां प्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यसूत्रेषु प्रतिपादितानां प्रमेयानां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. दुःखत्रयाभिधानं (दुःखत्रयविवेचनं), दुःखनिवृत्तेः उपायसाधनं, तत्त्वज्ञानस्य च महत्त्वम् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. षोडशकगणानाम् उत्पत्तिक्रमवर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. साङ्ख्यप्रवचनभाष्यतदितरभाष्याणां विवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।
5. मोक्षतत्प्राप्त्युपायानां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8	साङ्ख्यभाष्यस्य परिज्ञानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पदार्थविचारः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुःखत्रयाभिधानं (दुःखत्रयविवेचनं), दुःखनिवृत्तेः उपायसाधनं, तत्त्वज्ञानस्य च महत्त्वम्।
- प्रमाणत्रयस्वरूपम् -
  - प्रत्यक्षम्।
  - अनुमानम्।
  - आप्तवचनम्।
- प्रमेयपरिचयः – चतुर्विंशतितत्त्वानि।
- प्रकृतेः स्वरूपं (त्रिगुणात्मकत्वम्)
- पुरुषस्वरूपम् – नित्यः, चेतनः, साक्षी।

अन्वितिः २. पदार्थविचारः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिपुरुषयोः भेदः, भोगापवर्गार्थं संयोगः।
- अन्तःकरणानामुत्पत्तिक्रमः।
- षोडशकगणानामुत्पत्तिक्रमः।
- कार्यकारणभावसम्बन्धः।
- सर्गक्रमविवरणम् ।

अन्वितिः ३. मोक्षमार्गप्रदर्शनम् १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बन्धस्य स्वरूपम् (अविवेकपूर्वकः संयोगः)
- मोक्षस्वरूपविवेचनं (विवेकख्यातेरुत्पत्तिः)
- पुरुषार्थनिर्णयः (पुरुषस्य कर्तृत्वाभावः)
- प्रकृतेः स्वभावः (कार्यकर्तृत्वम्)
- विवेकज्ञानस्य उपादेयता।

अन्वितिः ४. मोक्षमार्गप्रदर्शनम् २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्त्वशुद्धिः, ज्ञानोत्पत्तेः कारणम्।
- ज्ञानक्रियाविभागः, ज्ञातृत्वं कर्तृत्वञ्चेति।
- त्रिगुणविकृतिव्यवस्थाः।
- प्रकृतिविलयः (पुरुषस्य कैवल्यप्राप्तिः)
- आत्मस्वरूपसाक्षात्कारः (कैवल्यलक्षणम्)

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षुः, सांख्यप्रवचनसूत्राणि, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. विद्याधर जोशी, (वर्ष निर्दिष्ट नहीं), सांख्यप्रवचनसूत्र, जयपुर : हिंदी ग्रंथ अकादमी।
2. Ganganatha Jha, (वर्ष निर्दिष्ट नहीं), The Samkhya Pravachana Sutras, Banaras : Motilal Banarsidass.

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9: अर्थापत्ति-अनुपलब्ध्योः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तशास्त्रे स्वीक्रियमाणानां प्रमाणानां सम्यक्बोधनम्।
2. प्रमाणानां प्रामाण्यविषये विमर्शात्मकं चिन्तनम्।
3. अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य प्रमेयविचाराणां परिचयः।
4. जीवब्रह्मणोः ऐक्यं कथं भवति इति प्रक्रियायाः विशेषबोधनम्।
5. जीवब्रह्मजगतां स्वरूपपरिचयपुरस्सरं वेदान्तशास्त्रप्रतिपाद्यतत्त्वानां विमर्शात्मकदृष्ट्या प्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनस्य प्रमाणानां विषये गभीरं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनस्य प्रमेयाणां समग्रं ज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।
3. वेदान्तसूत्राणि अधिकृत्य विमर्शनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. शास्त्रान्तरेण सह प्रमाणादीनां विषये तुलनात्मकतया अध्येतुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. साधनचतुष्टयादीनां ब्रह्मज्ञानसाधनानां ज्ञानेन मोक्षप्राप्तिविषयकसन्देहानां निवारणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9	अर्थापत्ति-अनुपलब्ध्योः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अर्थापत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थापत्तिलक्षणम्-
  - दृष्टार्थापत्तिः।
  - श्रुतार्थापत्तिः।
- अभिधानानुपपत्तिः अभिहितानुपपत्तिः च।
- अर्थापत्तेः मानान्तरत्वम् ।

अन्वितिः २. अनुपलब्धिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुपलब्धिलक्षणम्।
- अनुपलब्धेः योग्यत्वम्।
- अनुपलब्धेः मानान्तरत्वम्।
- अनुपलब्धेः भेदाः।

अन्वितिः ३. तत्-त्वंपदार्थयोः निरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्-त्वंपदार्थयोः ऐक्यम्।
- प्रयोजनभेदः।
- त्वं-पदार्थनिरूपणम्।
- वृत्तेः प्रयोजनानि, अवस्थात्रयम्।

अन्वितिः ४. मोक्षनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मोक्षस्वरूपम्।
- ज्ञानस्य मोक्षसाधनत्वम्।
- श्रवणमनननिदिध्यासनानि।
- साधनचतुष्टयम्।
- कर्मणां गतिः।
- अविद्यायाः एकत्वनानात्वविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, वेदान्तपरिभाषा, मुम्बै : क्षेमराज श्रीकृष्णदास श्रेष्ठी, श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रालयः।
2. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, वेदान्तपरिभाषा (मणिप्रभा–शिखामणिसहिता), वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
3. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, वेदान्तपरिभाषा (प्रकाशहिन्दीव्याख्योपेता), वाराणसी : डॉ. श्रीगजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बाविद्याभवन।
4. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, वेदान्तपरिभाषा (मणिप्रभाख्यटीकासंवलितया शिखामणिटीकाविभूषिता च), नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Vedanta Paribhasa of Dharmaraja Adhvarindra, Translated and Annotated by Swami Madhavananda, Advaita Ashram, Kolkata.
2. वेदान्तपरिभाषा, विश्वनाथधिताल (सम्पादकः), श्रीदक्षिणामूर्तिमठ, वाराणसी।
3. Vedantaparibhasa of Dharmaraja Adhvarindra (Sanskrit Text, English Translation and Elucidation), Gopinath Bhattacharya and Prabal kumar Sen, University of Calcutta, Department of Philosophy.

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10: चतुस्सूत्री

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मसूत्राणां सारतमभूतानां प्राथमिकानां चतुर्णां सूत्राणां बोधनम्।
2. शास्त्रप्रसिद्धानां पञ्चख्यातिविचाराणाम् अध्ययनम्।
3. सूत्रार्थनिरूपणावसरे शास्त्रान्तराणां युक्तिसहितसिद्धान्तानां निरूपणम्।
4. वेदस्य ब्रह्मपरत्त्वबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सूत्रप्रस्थानस्य स्थूलं परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. ब्रह्मसूत्राणां सारतमभूतानां प्राथमिकानां चतुर्णां सूत्राणां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. शास्त्रप्रसिद्धपञ्चख्यातीनां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
4. सूत्रप्रस्थाने विद्यमानानां प्रधानसिद्धान्तानां ज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10	चतुस्सूत्री	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यासे आक्षेपपरिहारौ।
- अध्यासलक्षणम्।
- पञ्चख्यातयः।
- शास्त्राणाम् अविद्यावद्विषयत्वम्।
- देहाद्यध्यासभेदाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अथशब्दार्थः।
- साधनचतुष्टयम्।
- समासविचारः।
- ब्रह्मणःजिज्ञास्यत्वोपपत्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जन्मादिसूत्रार्थः।
- जगत्कारणत्वनिर्णये श्रुत्यविरुद्धतर्काणां प्रसक्तिः।
- ब्रह्मणः शास्त्रयोनित्वम्।
- ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- समन्वयाधिकरणम्।
- ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वे आक्षेपपरिहारौ।
- ब्रह्मणः प्रतिपत्तिविधिविषयत्वशङ्कापरिहारौ।
- ब्रह्मणः शास्त्राविषयत्वम्।
- निषेधवाक्यदृष्टान्तेन आम्नायस्य क्रियार्थत्वनिरासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य जगदीशशास्त्री, ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया, श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या, श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन च समुपेतम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. स्वामी सत्यानन्दसरस्वती, ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. श्री कैलास आश्रम ब्रह्मविद्यापीठ, श्रीबादरायणविरचितं ब्रह्मसूत्रम् (चतुःसूत्री) (सटिप्पणशाङ्करभाष्यन्यायनिर्णयरत्नप्रभा-ललिताव्याख्यायुतम्), ऋषिकेश : उत्तराखण्ड।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. स्वामीगम्भीरानन्दः, ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (शाङ्करभाष्यस्य आङ्गलानुवादकः), प्रकाशनम्, अद्वैत आश्रम।
2. Apte, V. M., Brahmasutra Shankara Bhasya: Badarayana’s Brahmasutras with Shankaracharya’s Commentary, Popular Book Depot.
3. Swami Gambhirananda, Brahmasutra Bhasya of Sankaracarya, Advaita Ashram, Kolkata.

चतुर्थवर्षः
(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानामध्ययनम्।
2. प्रमाणविषये नूतनं चिन्तनम्।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शनम्।
4. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य वैशिष्ट्यबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानां वैशिष्ट्यं व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
2. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. प्रत्यक्षप्रमाणस्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. उपमान-अनुमानप्रमाणादीनां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	स्वामिनारायण-सिद्धान्तसुधा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रमाणधारा (प्रमाणलक्षणादि) (४.१ – ४.१.३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणलक्षणम्।
- ज्ञानाऽविनाभावी ह्यात्मा।
- लक्षणदोषाः।

अन्वितिः २. प्रमाणधारा (प्रत्यक्षप्रमाणम्) (४.२ – ४.२.२) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षद्वैविध्यम्।
- स्मृतिनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. प्रमाणधारा (अनुमानप्रमाणम्) (४.३ – ४.३.४.५) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुमानम्।
- व्याप्तिः।
- हेत्वाभासाः।

अन्वितिः ४. प्रमाणधारा (उपमानप्रमाणम्) (४.४ – ४.४.३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपनिषत्सूपमानप्रयोगः।
- गीतासूपमानप्रयोगः।
- वचनामृतेषूपमानप्रयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुः भद्रेशदासः, (२०२२), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2 न्यायमञ्जर्याः विशिष्टाध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयशास्त्राणां स्वरूपोद्देश्ययोः बोधनम्।
2. प्रामाण्यविचारेण विपक्षमतानां विश्लेषणम्।
3. प्रमाणान्तराणां चार्वाकमतस्य च मूल्याङ्कनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयशास्त्राणां स्वरूपोद्देश्ययोः वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. भारतीयदर्शनानां संरचनां प्रयोजनं च विवेचयिष्यन्ति।
3. प्रामाण्यविचारेण विपक्षमतानां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. न्यायमतानि विपक्षदर्शनानां मतेभ्यः समर्थयिष्यन्ति।
5. प्रमाणान्तराणां चार्वाकमतस्य च मूल्याङ्कनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. न्यायनयानुसारेण प्रमाणान्तराणां विश्लेषणं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	न्यायमञ्जर्याः विशिष्टाध्ययनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भारतीयशास्त्राणां स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रोद्देश्यम्।
- भारतीयविद्यास्थानम्।
- मीमांसा-न्याय-वैशेषिकशास्त्राणां स्थानम्।
- शास्त्रारम्भस्य हेतुः।

अन्वितिः २. प्रथमसूत्रार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रप्रवृत्तिबीजम्।
- अभिधेयस्वरूपम्।

- मोक्षप्रयोजनकत्वम्।
- ज्ञानाकारनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. प्रामाण्यविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्मृत्यप्रामाण्यम्।
- साङ्ख्य-बौद्धादिमतानां विमर्शः।
- न्यायमतस्य समर्थनम्।
- शक्तेः खण्डनम्।

अन्वितिः ४. प्रमाणान्तरचर्चा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मीमांसाबौद्धयोः मतविमर्शः।
- अर्थापत्तिविचारः।
- अभावनिरूपणम्।
- चार्वाकसमीक्षा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Jayanta Bhaṭṭa, (1925), Nyāya Mañjarī: The Compendium of Indian Speculative Logic, Edited by Gaṅgādhara Śāstrī, Varanasi : Chowkhamba Sanskrit Series.
2. Jayanta Bhaṭṭa, (1978), Nyāya Mañjarī, Translated by Kusumawati Deshpande, 2 vols., Delhi : Motilal Banarsidass.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Vācaspati Miśra (1914), Nyāya-vārttika-tātparya-ṭīkā (Edited by Vindhyeswari Prasad Dvivedin), Varanasi : Chowkhamba Sanskrit Series.
2. Sinha, N (1919), The Nyāya-sūtras of Gautama with the Bhāṣya of Vātsyāyana (4 vols.), Delhi : Motilal Banarsidass.
3. Jha, G (1924), The Nyāya Philosophy: Gautama's Nyāya-sūtra and Vātsyāyana's Bhāṣya, Delhi : Motilal Banarsidass.
4. Vātsyāyana (1936), Nyāya-bhāṣya: Nyāyadarśanam (Edited by Taranatha Nyaya-Tarkatirtha), Calcutta: Calcutta Sanskrit Series.
5. Udayana (1957), Nyāya-kusumāñjali (Edited by Padmaprasada Upadhyaya), Varanasi: Chaukhamba Sanskrit Pratishthan.
6. Matilal, B. K (1977), Nyāya-Vaiśeṣika, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
7. Gautama (1997), Nyāya-sūtra: Gautamīya-Nyāya-Darśana with Bhāṣya of Vātsyāyana. (Edited by Anantalal Thakur), New Delhi: Indian Council of Philosophical Research.
8. Uddyotakara (1997), Nyāya-vārttika: Nyāyabhāṣyavārttika (Edited by Anantalal Thakur), New Delhi: Indian Council of Philosophical Research.

9. Phillips, S (2012), Classical Indian Epistemology: The Nyāya-sūtra and Its Commentators, London: Routledge.
10. Gautama (2017), The Nyāya-sūtra: Selections with Early Commentaries (Translated by Matthew Dasti & Stephen Phillips), Indianapolis: Hackett Publishing.

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: हठयोगस्य विमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. हठयोगस्य षट्कर्माणि, मुद्राबन्धानां नाडीशोधनस्य च सम्यक्प्रतिपादनम्।
2. शरीरशुद्ध्यर्थं हठयोगप्रक्रियाणां प्रायोगिकाभ्यासप्रशिक्षणम्।
3. हठयोगस्य ऐतिहासिकवैज्ञानिकपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. हठयोगस्य षट्कर्ममुद्राबन्धानां सिद्धान्तान्स्वशब्दैःस्पष्टीकर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. नेति-धौति-बस्त्यादीनां प्रक्रियाः यथावत्कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. शरीरशुद्ध्यर्थं प्रमुखपञ्चदश आसनानां प्रायोगिकाभ्यासकर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. हठयोगस्य आधुनिकस्वास्थ्यविज्ञानेन सह सम्बन्धं विवेचयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	हठयोगस्य विमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. हठयोगलक्षणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठशब्दस्यार्थः।
- हठस्य प्रथमाङ्गत्वेन राजयोगस्य द्वारम्।

अन्वितिः २. यमनियमानां विशिष्टबोधः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यमाः- अहिंसा, सत्यम्, अस्तेयः, ब्रह्मचर्यम्, अपरिग्रहश्च।
- नियमाः- शौचः, सन्तोषः, तपः, स्वाध्यायः, ईश्वरप्रणिधानञ्च।

अन्वितिः ३. आसनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शरीरस्थैर्यम्, आरोग्यं, ध्यानम्।
- प्रमुखपञ्चदश आसनानां विवेचनम्।

अन्वितिः ४. षट्कर्मणाम् अभ्यासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नेतिः, धौतिः, बस्तिः, नौलिः, त्राटकम्, कपालभातिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. हठप्रदीपिका, स्वात्मारामयोगीन्द्रः, (२०१५), हठप्रदीपिका, वाराणसी : चौखम्बाविद्याभवनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. घेरण्डसंहिता, घेरण्डमुनिः, (२०१७), नवदेहली, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम्, सम्पादकः डॉ. श्रीकृष्णशर्मा।
2. शिवसंहिता, अज्ञातकर्तृकः, (२०१६), दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास् प्रकाशनम्, सम्पादकः डॉ. हरिहरानन्द आर्यः।
3. योगतत्त्वोपनिषत्, अज्ञातकर्तृकः, (२०१४), सम्पादकः पं. विद्यारत्नशुक्लः, वाराणसी : चौखम्बा ओरिएण्टालिया।
4. हठयोगविलासः, रमेशचन्द्रदत्तः, (२०१९), सम्पादकः डॉ. यशोविजय उपाध्यायः, अहमदाबाद : भारतीय वाङ्मय प्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पाश्चात्यदर्शनस्य मूलभूततत्त्वानां परिचयः।
2. पाश्चात्यदर्शनस्य प्रधानसम्प्रदायानां, चिन्तकानां च परिचयः।
3. पाश्चात्यदार्शनिकसिद्धान्तानां भारतीयदर्शनैः सह तुलनात्मकं विवेचनम्।
4. सामाजिकदृष्ट्या सांस्कृतिकदृष्ट्या पाश्चात्यदार्शनिकपरम्पराणां विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पाश्चात्यदर्शनस्य प्रमुखतत्त्वानाम् अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. पाश्चात्यदर्शनेषु प्रतिपादितां ज्ञानमीमांसाम् अधिगन्तुं शक्ष्यन्ति।
3. सांख्ययोगादिदर्शनानां दृष्ट्या पाश्चात्यतर्काणां मूल्याङ्कनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. पाश्चात्यचिन्तनस्य भारतीयज्ञानपद्धत्या सह विवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्राचीनग्रीकदर्शनम् (Anceient greek Philosophy). **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुक्रातपूर्वचिन्तकाः (थेल्सः, हेराक्लिटश्च) (Pre-Socratic thinkers (Thales, Heraclitus)
- सुक्रातः, प्लेटोः आकारसिद्धान्तश्च (Socrates, Plato, and the theory of Forms).
- अरिस्टोटलस्य तत्त्वज्ञानं नीतिशास्त्रं च (Aristotle's metaphysics and ethics).
- साङ्ख्यन्यायदर्शनाभ्यां सह तुलनात्मकविश्लेषणम् (Comparative analysis with Sāṃkhya and Nyāya darśanas).

अन्वितिः २. मध्ययुगात्प्रबोधनयुगपर्यन्तं दर्शनम् (Medieval to Enlightenment Philosophy). **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्कोलास्टिसिज्मः (एक्विनासः) इस्लामीयप्रभावाश्च। (Scholasticism (Aquinas) and Islamic influences).
- तर्कवादः (डेकार्टः, स्पिनोजा च) (Rationalism (Descartes, Spinoza).
- अनुभववादः (लॉक्, ह्यूम् च) (Empiricism (Locke, Hume).
- काण्टस्य समन्वयः वेदान्तीयज्ञानमीमांसया सह समान्तरालाः (Kant's synthesis and parallels with Vedāntic epistemology).

अन्वितिः ३. आधुनिकपाश्चात्त्यदर्शनम् (Modern Western Philosophy). **श्रेयोऽङ्कः १**

- अस्तित्ववादः (कीर्केगार्डः, सार्त्र्) (Existentialism (Kierkegaard, Sartre).
- मार्क्सवादः समीक्षात्मकसिद्धान्तश्च (Marxism and critical theory).
- प्रयोजनवादः (ड्यूवी, जेम्स्च) (Pragmatism (Dewey, James).
- धर्मकर्मसंकल्पनाभिः सह संवादाः (Dialogues with Indian concepts of dharma and karma).

अन्वितिः ४. साम्प्रतिकप्रवृत्तयः (Contemporary Trends). **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्लेषणात्मकमहाद्वीपीयपरम्पराः (Analytic vs. Continental traditions).
- उत्तरआधुनिकतावादः (फूको, डेरिडाच) (Postmodernism (Foucault, Derrida).
- मनोदर्शनं कृत्रिमबुद्धिनैतिकताश्च। (Philosophy of mind and AI ethics).
- भारतीयज्ञानपद्धतेःचैतन्यविषयकदृष्टिकोणाः। (IKS perspectives on consciousness (caitanya).

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Russell, B. (1945). The History of Western Philosophy. London : George Allen & Unwin.
2. Kenny, A. (2010). A New History of Western Philosophy. Oxford : Oxford University Press.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Vivekananda, S. (1897). Vedanta Philosophy: Lectures on Raja Yoga and Other Subjects. New York : Vedanta Society.
2. Bhartṛhari. (1965). Vākyapadīya. Edited and translated by K. A. Subramania Iyer. Pune : Deccan College Postgraduate and Research Institute.
3. Shankara, A. (1965). Brahmasūtra Bhāṣya. Translated by Swami Gambhirananda. Calcutta : Advaita Ashrama.
4. Larson, G. J. (1969). Classical Sāṃkhya: An Interpretation of Its History and Meaning. Delhi : Motilal Banarsidass.
5. Plato. (1992). Republic. Translated by G. M. A. Grube. Indianapolis : Hackett Publishing.

6. Descartes, R. (1996). Meditations on First Philosophy. Translated by John Cottingham. Cambridge : Cambridge University Press.

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: प्राचीनाधुनिकविज्ञानानि (Science, Philosophy, Religion, and Technology)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैदिकशास्त्रीयसाहित्ये निहितस्य विज्ञानस्य चिन्तनम्।
2. धर्मशास्त्रग्रन्थेषु निहितानां समाजविज्ञानभौतिकीविज्ञानसम्बद्धानां तत्त्वानां बोधनम्।
3. दर्शनतन्त्रज्ञानयोः सम्बन्धचिन्तनम्।
4. प्रापञ्चिकदृष्ट्या प्राच्यपाश्चात्यदर्शनानां विमर्शात्मकं चिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयप्राचीनसाहित्ये निहितानि वैज्ञानिकतत्त्वानि प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
2. ऋग्वेदीयब्रह्माण्डविज्ञानं गणितशास्त्रञ्च वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. विज्ञानधर्मयोः सम्बन्धानां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. दर्शनतन्त्रज्ञानयोः सम्बन्धानां विवेचयितुं शक्ताः भविष्यन्ति।
5. धर्मशास्त्रग्रन्थेषु निहितानां सामाजिकतत्त्वानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
6. प्राच्यपाश्चात्यदर्शनेषु विद्यमानानां साम्यवैशम्यांशानाम् अवगमने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	प्राचीनाधुनिकविज्ञानानि (Science, Philosophy, Religion, and Technology)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वैदिकशास्त्रीयभारतीयविज्ञानम् (Vedic and Classical Indian Science) श्रेयोऽङ्कः १

- ऋग्वेदीयब्रह्माण्डविज्ञानं गणितशास्त्रञ्च (Ṛgvedic cosmology and mathematics)
- आयुर्वेदः समग्रस्वास्थ्यं च (Ayurveda and holistic health)
- जैनबौद्धानां तर्कशास्त्रे योगदानम् (Jain and Buddhist contributions to logic)

- युक्तिदीपिकायाः वैज्ञानिकप्रणाल्यः (Yuktidīpikā's scientific methodologies)

अन्वितिः २. विज्ञानधर्मयोः सम्बन्धाः (Science-Religion Interactions) श्रेयोऽङ्कः १

- गैलिलियो-न्यूटनीयविश्वदृष्टिः वैदिकब्रह्माण्डविज्ञानं च (Galileo-Newtonian worldview vs. Vedic cosmology)
- डार्विनवादः हिन्दूबौद्धानां विकासविषयकमतानि च (Darwinism and Hindu/Buddhist views on evolution)
- क्वाण्टमभौतिकी अद्वैतसिद्धान्तश्च (Quantum physics and Advaitic non-duality)
- जैवप्रौद्योगिकीविषयकाः नैतिकविवादाः (Ethical debates on genetic engineering)

अन्वितिः ३. तन्त्रज्ञानदर्शनम् (Philosophy of Technology) श्रेयोऽङ्कः १

- कृत्रिमबुद्धिनैतिकतापुरुषार्थश्च (Ethics of AI and puruṣārtha (human goals)
- भगवद्गीतायां पर्यावरणीयनैतिकता पारिस्थितिकतन्त्रज्ञानं च (Environmental ethics in Bhagavad Gītā and eco-technology)
- डिजिटलगोपनीयतामोक्षश्च (Digital privacy and mokṣa (liberation)
  वैदिकयज्ञक्रियाः आद्यअभियान्त्रिकीरूपेण (Vedic yajña rituals as early engineering)

अन्वितिः ४. तुलनात्मकवैश्विकदृष्टिकोणाः (Comparative Global Perspectives) श्रेयोऽङ्कः १

- ग्रीकन्यायवैशेषिकेषु परमाणुवादः (Atomism on Greek, Nyāya & Vaiśeṣika)
- बौद्धज्ञानमीमांसा पाश्चात्यानुभववादश्च (Buddhist epistemology and Western empiricism)
- इस्लामीयस्वर्णयुगः भारतीयज्ञानविनिमयश्च (Islamic Golden Age and Indian knowledge exchange)
- भारतीयज्ञानपद्धतिभिः विज्ञानस्य उपनिवेशविरोधः (Decolonizing science through IKS)

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Radhakrishnan, S. (1923). Indian Philosophy (Vol. 1). London : George Allen & Unwin.
2. Capra, F. (1975). The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels Between Modern Physics and Eastern Mysticism. Berkeley : Shambhala.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Sūrya Siddhānta. (1860). Translated by Ebenezer Burgess. New Haven : American Oriental Society.
2. Radhakrishnan, S. (1923). Indian Philosophy (Vol. 1). London : George Allen & Unwin.
3. Basham, A. L. (1954). The Wonder That Was India. New York : Grove Press.

4. Schumacher, E. F. (1973). Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered. London : Blond & Briggs.
5. Capra, F. (1975). The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels Between Modern Physics and Eastern Mysticism. Berkeley : Shambhala.
6. Charaka. (1981). Charaka Saṃhitā. Translated by P. V. Sharma. Varanasi : Chaukhambha Orientalia.
7. Singh, J. (Trans.). (1991). Vijnana Bhairava Tantra: The Practice of Centring Awareness. Delhi : Motilal Banarsidas.
8. Department of Science & Technology (India). (2023). Annual Report 2022–2023. New Delhi : Government of India.

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: यतीन्द्रमतदीपिकायाः समीक्षा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विशिष्टाद्वैतसिद्धान्ते तत्त्वत्रयनिरूपणम्।
2. यतीन्द्रमतदीपिकायां प्रतिपादितप्रधानप्रमेयानां बोधनम्।
3. द्रव्य-ईश्वर-प्रकृत्यादीनां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या सृष्टिप्रक्रियानिरूपणं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या जीवशरीरप्रपञ्चणां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. जीवस्वरूपनिरूपणं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. पञ्चीकरणप्रक्रियास्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या ब्रह्मणः जगत्कारणत्वं, वेदानां महत्त्वं तत्पर्यञ्च अधिगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	यतीन्द्रमतदीपिकायाः समीक्षा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. द्रव्याद्रव्यविभागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिनिरूपणम्।
- इन्द्रियनिरूपणम्।
- पञ्चीकरणप्रक्रिया।
- पञ्चभूतनिरूपणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शरीरलक्षणं तद्विभागश्च।
- व्यष्टिसमष्टिसृष्टिस्वरूपम्।
- सप्तद्वीपवर्णनम्।

- जीवलक्षणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवस्वरूपनिरूपणं, जीवस्य देहेन्द्रियादिभ्यो भिन्नत्वसाधनम्।
- जीवस्याणुपरिणामकत्वम्।
- जीवनित्यत्वमनेकत्वञ्च।
- बद्धमुक्तनित्यजीवानां स्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरस्वरूपनिरूपणम्।
- ईश्वरस्य जगत्कारणत्वसमर्थनम्।
- निर्विशेषे ब्रह्मणि वेदान्तानां तात्पर्यनिरसनम्।
- परमात्मनः आनन्त्यप्रतिपादनम्।
- ईश्वरस्य सृष्टिस्थितिसंहारकर्तृत्वम्, ईश्वरस्य पञ्चप्रकाराः च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीनिवासाचार्यः, (2015), यतीन्द्रमतदीपिका (प्रथम-द्वितीय-तृतीयाध्यायाः), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Rāmānuja, (1955), Śrībhāṣyam: Śrī Rāmānuja's Commentary on the Brahma Sūtras, Chennai : Śrīvaiṣṇava Siddhānta Śāstra Parishad.
2. Vedānta Deśika, (1979), Nyāyasiddhāñjanam : A Treatise on the Logic of Vishishtadvaita, Mysore : Śrī Raṅganātha Saṃsthāna.

9. Vedānta Deśika, (2004), Nyāyapariśuddhi: With the Commentary of Śrīnivāsācārya, Chennai : Ubhaya Vedānta Granthamala.

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: रामानुजीयं भगवद्गीताचिन्तनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या कर्मसिद्धान्तस्य बोधनम्।
2. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या कर्मसन्न्यासनिरूपणम्।
3. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या आत्मसंयमबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या कर्मसिद्धान्तस्य व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
2. कर्माकर्मणयोः सभेदं विश्लेषणकर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या कर्मसन्न्यासनिरूपणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. विशिष्टाद्वैतवेदान्तरीत्या ज्ञानकर्मयोगयोः सम्बन्धं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. विशिष्टाद्वैतवेदान्तप्रतिपादितकर्मषट्कं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7	रामानुजीयं भगवद्गीताचिन्तनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगस्य कर्त्तव्यता।
- अन्तर्गतज्ञानतया कर्मयोगस्य ज्ञानयोगाकारता।
- कर्माकर्मणोः बोद्धव्यता।
- भगवदवतारयाथात्म्यम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशिष्टाद्वैतरीत्या कर्मसन्न्यासयोगविचारः।
- प्राकृतस्य भोगस्य सुत्यजता।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मसंयमयोगस्वरूपम्।
- योगस्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अतिशियितपुरुषार्थनिष्ठा।
- योगिनः सर्वस्मात् आधिक्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्रामानुजविरचितभगवद्गीताभाष्यम्, (2004), प्रथमद्वितीयतृतीयाध्यायाः, गोरखपुर : गीताप्रेस्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Rao, T. S., (1910), Bhāgavata, ed. Śrī Viṣṇu Purāṇam: With Śrīdhara's Bhāvārtha-Dīpikā Commentary, Mumbai : Nirnaya Sagar Press.
2. Rāmānuja, (1956), Śrī Bhāṣyam: Commentary on the Bhagavad Gītā, Chennai : Śrīvaiṣṇava Śrīsampradāya Pracāriṇī Sabhā.
3. Rangarāmānuja Muni, (1960), Chāndogya Upaniṣad Bhāṣyam, Chennai : Ubhaya Vedānta Granthamala.
4. Krishnamacharya, N.V.R., (1983), The Mahabharata, Tirupati : Tirumala Tirupati Devasthanams.

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: वैशेषिकशास्त्रस्य विशिष्टपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैशेषिकदर्शनरीत्या धर्मस्य लक्षणावगमनम्।
2. वेदप्रामाण्यसमर्थबोधनम्।
3. वैशेषिकदर्शनानुसारं पदार्थानां लक्षणविभागपूर्वकं बोधनम्।
4. वैशेषिकदर्शनरीत्या कार्यकारणभावनिरूपणम्।
5. परमतविमर्शनपूर्वकं वैशेषिकाभिमततत्त्वानां चिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैशेषिकदर्शनाभिमतं पदार्थानां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. वैशेषिकदर्शनरीत्या धर्मस्य अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. वैशेषिकदर्शनानुसारं पदार्थानां लक्षणविभागपूर्वकं व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. वैशेषिकदर्शनरीत्या कार्यकारणभावं, कारणप्रकारान् च निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वैशेषिकदर्शनरीत्या पदार्थानां साधर्म्यवैधर्म्यसमर्थनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	वैशेषिकशास्त्रस्य विशिष्टपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अवतरणिका। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः ।
- धर्मलक्षणम् ।
- वेदप्रामाण्यम् ।

अन्वितिः २. पदार्थविभागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्रव्यगुणकर्मणः साधर्म्यम्।
- द्रव्यगुणकर्मणः वैधर्म्यम् ।
- द्रव्यगुणकर्मणः लक्षणम् ।

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

अन्वितिः ३. कारणत्वविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- समवायिकारणत्वम् ।
- असमवायिकारणत्वम् ।
- उत्पत्तिविचारः ।
- सत्कार्यवादस्य खण्डनम् ।

अन्वितिः ४. सामान्यस्य विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमतानां विमर्शः।
- सामान्यविशेषयोः पदवाच्यत्वम् ।
- द्रव्यगुणकर्मणः जातिः ।
- सत्तायाः साधनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Praśastapāda, (1919), Padārthadharmasaṅgraha (Praśastapādabhāṣyam), Varanasi, Chowkhamba Sanskrit Series Office.
2. Śaṅkara Miśra, (1919), Vaiśeṣikasūtropaskāra, Banaras : Chowkhamba Sanskrit Book Depot.
3. Kaṇāda, (1961), Vaiśeṣika Sūtra, Darbhanga : Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning.
4. Vyomaśiva, (1983), Vyomavatī, Varanasi, Sampurnanand Sanskrit University.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Sinha, Nandalal, (1923), The Vaisheshika Sutras of Kanada with the Commentary of Sankara Mishra, Allahabad : The Panini Office.
2. Chakrabarty, Debasish, (2003), Vaisesika Sutra of Kanada, New Delhi : D.K. Printworld.
3. Jha, Ganganatha, (1916), The Padārthadharmasaṅgraha of Praśastapāda, Poona : Oriental Book Agency.
4. Matilal, Bimal Krishna, (1977), Nyāya-Vaiśeṣika, Wiesbaden : Otto Harrassowitz.
5. Halbfass, Wilhelm, (1992), On Being and What There Is: Classical Vaiśeṣika and the History of Indian Ontology, Albany : SUNY Press.

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9: न्यायनये शब्दप्रमाणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. न्यायमतानुसारं प्रमाणानां सामान्यपरिचयेन सह शब्दप्रमाणपरिचयः।
2. न्यायदर्शनानुसारं शाब्दबोधक्रमचिन्तनम्।

3. न्यायदर्शनाभिमतानां पदवाक्यादिभेदेन शब्दप्रमाणबोधनम्।
4. न्यायदर्शनाभिमतानाम् आकाङ्क्षासन्निधियोग्यतानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. न्यायदर्शनाभिमतशाब्दबोधप्रक्रियां अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. न्यायमतानुसारं प्रमाणानां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. न्यायदर्शनप्रतिपादितशब्दप्रामाणं लक्षणविभागपूर्वकं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. न्यायदर्शनाभिमतानां पदवाक्यादिभेदेन शब्दप्रमाणस्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. न्यायदर्शनाभिमतानाम् आकाङ्क्षासन्निधियोग्यतानां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. दर्शनान्तरेण सह न्यायदर्शनाभिमतशब्दप्रमाणनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9	**न्यायनये शब्दप्रमाणम्**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. शब्दप्रमाणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शक्तिनिरूपणम्।
- पदशक्तिविचारः।
- शक्तिग्रहोपायाः।
- जातिशक्तिवादः।

अन्वितिः२. पदवाक्यविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तदादिपदार्थः।
- पदविभागः।
- लक्षणाविचारः।
- वाक्यलक्षणानिरासाः।

अन्वितिः ३. समासवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्पुरुषविचारः।

- बहुव्रीहिविचारः।
- निपातातिरिक्तनामार्थविचारः।
- द्वन्द्वविचारः।

अन्वितिः ४. शाब्दबोधस्य कारणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आसत्तिनिरूपणम्।
- योग्यतानिरूपणम्।
- सन्निधिनिरूपणम्।
- तात्पर्यनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Gangeśa Upādhyāya (1888). Tattvacintāmaṇi (Anumāna and Śabda Khaṇḍa). Calcutta : Asiatic Society of Bengal.
2. Gadādhara Bhaṭṭācārya (1976). Śaktivāda: On the Theory of Meaning. Kolkata : Indian Studies.
3. Vattanky, John (1995). Nyāyapañcānana Viśvanātha's Śabdaśakti-Prakāśikā: Text, Translation, and Interpretation. Delhi : Sri Satguru Publications.
4. Viśvanātha Nyāyapañcānana (1997). Siddhānta-Muktāvalī with Śabda-prakaraṇa Commentary. Delhi : Chaukhamba Sanskrit Pratishthan.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Gangeśa Upādhyāya, (1888), Tattvacintāmaṇi (Anumāna and Śabda Khaṇḍa), Calcutta : Asiatic Society of Bengal.
2. Gadādhara Bhaṭṭācārya, (1976), Śaktivāda: On the Theory of Meaning, Kolkata : Indian Studies.
3. Vattanky, John, (1995), Nyāyapañcānana Viśvanātha's Śabdaśakti-Prakāśikā: Text, Translation, and Interpretation, Delhi : Sri Satguru Publications.
4. Viśvanātha Nyāyapañcānana, (1997), Siddhānta-Muktāvalī with Śabda-prakaraṇa Commentary, Delhi : Chaukhamba Sanskrit Pratishthan.

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10: महायानस्य तत्त्वज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. महायानदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां परिचयः।
2. महायानसूत्राणां मूलश्लोकानां च व्याख्यानक्रमनिरूपणम्।
3. बोधिसत्त्वचर्ययायां व्यावहारिकसमस्यानां समाधानप्रकारबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. महायानदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. महायानदर्शनस्य शून्यवादादिमूलभूततत्त्वानि स्वशब्दैः प्रतिपादयितुं समर्थाः भाविष्यन्ति।
3. प्रज्ञापारमितासूत्राणां श्लोकानाञ्च भाष्यसहितं सरलं व्याख्यानं कर्तुं क्षमाः भविष्यन्ति।
4. बोधिसत्त्वचर्ययायां व्यावहारिकसमस्यानां समाधानकर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. महायानसिद्धान्तान् आधुनिकजीवनेन सह तोलने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10	महायानस्य तत्त्वज्ञानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. महायानदर्शनस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायानदर्शनस्य उद्भवो विकासश्च।
- हीनयानमहायानयोः भेदः।
- शून्यवादस्य मूलसिद्धान्तः।
- प्रमुखानां महायानसूत्राणां परिचयः (अष्टसाहस्रिकाप्रज्ञापारमितासूत्रं, सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रं, ललितविस्तरसूत्रं, लङ्कावतारसूत्रं, सुवर्णप्रभाससूत्रं, गण्डव्यूहसूत्रं, तथागतगर्भसूत्रं, दशभूमिकसूत्रं, समाधिराजसूत्रम् इत्यादि)

अन्वितिः२. बोधिचित्तं बोधिसत्त्वश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बोधिचित्तस्य स्वरूपं तद्भेदाश्च।
- बोधिचित्तोत्पादः बोधिसत्त्वस्य च स्वरूपम्।

- षट्पारमिताः (दानं, शीलं, शान्तिः, वीर्यं, ध्यानं, प्रज्ञा च)
- करुणाप्रज्ञयोः समन्वयः बोधिसत्त्वमार्गस्य च व्यावहारिकं महत्त्वम्।

अन्वितिः३. शून्यता त्रिकायसिद्धान्तश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शून्यतावादस्य स्वरूपं नागार्जुनस्य च योगदानम्।
- माध्यमिकयोगाचारदर्शनयोः संक्षिप्तपरिचयः।
- त्रिकायसिद्धान्तः (धर्मकायः, सम्भोगकायः, निर्माणकायः)
- शून्यतादृष्ट्या नैरात्म्यवादः।

अन्वितिः४. निर्वाणं मोक्षश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायानदर्शने निर्वाणस्वरूपम्।
- बोधिसत्त्वमार्गेण मोक्षप्राप्तिः।
- विश्वकल्याणाय बौद्धदृष्टिः।
- महायानस्य वैश्विकप्रभावः आधुनिकसन्दर्भे च महायानस्य प्रासङ्गिकता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, र., (सम्पा.), (2012), मध्यमककारिका (रचयिता: नागार्जुन), दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास।
2. शास्त्री, स., (सम्पा.), (2015), प्रज्ञापारमिताहृदयसूत्रम्, दिल्ली : भारतीय विद्या प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, र. (2015), बौद्धदर्शनप्रस्थान. सारनाथ, वाराणसी : केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थानम्।
2. शर्मा, प. (2018), लङ्कावतारसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थानम्।
3. सिंह, सङ्घसेन, (2020), बौद्धदर्शनप्रवेशिका, दिल्ली : भारतीय बुक् कार्पोरेशन।

प्रथमवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः, प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनञ्च।
2. जैनदर्शनस्य रत्नत्रयपरिचयः, महत्त्वावबोधनञ्च।
3. जैनदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयानाम् अवबोधनम्।
4. जैनसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य प्रमुखतत्त्वानां वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. जैनदर्शनस्य रत्नत्रयपरिचयः, महत्त्वावबोधनञ्च विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. जैनदर्शनस्य प्रमाणमीमांसास्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. जैनदर्शनप्रतिपादिततत्त्वानि निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. जैनसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. जैनदर्शनसम्प्रदाये प्राप्तकर्मणां ज्ञाने अनुष्ठाने च समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1	जैनदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. जैनदर्शनस्य परिचयः ऐतिहासिकता च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनदर्शनस्य प्राचीनता।
- जिनस्य स्वरूपम् –
    - मोक्षमार्गनेतृत्वम्।
    - कर्मभूभृन्नेतृत्वम्।
    - विश्वतत्त्वज्ञातृत्वम्।
- श्रुतपरम्परा।
- प्रमुखाचार्याणां परिचयः।

- प्रमुखग्रन्थानां परिचयः।

अन्वितिः २. सम्यग्दर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मोक्षस्य मार्गः।
- सम्यग्दर्शनस्य स्वरूपम्।
- सप्ततत्त्वानि नवपदार्थाश्चेति।
- षड्-द्रव्याणि पञ्चास्तिकायाश्च ।
- आत्मानुभूतिः।

अन्वितिः ३. प्रमाणमीमांसा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्य स्वरूपम्।
- प्रमाणस्य भेदप्रभेदाः।
- प्रमाणस्य विषयः फलञ्च।
- पञ्च ज्ञानानि।

अन्वितिः ४. अनागारचारित्रम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनागारस्य स्वरूपम् (आचार्य-उपाध्याय-साधूनाम्)
- अष्टाविंशतिः मूलगुणाः।
- द्वादश तपांसि।
- द्वाविंशतिः परीषहाः।
- दश धर्माणि।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उमास्वामी, (1950), तत्त्वार्थसूत्रम्, काशी : फूलचन्दसिद्धान्तशास्त्री, गणेशप्रसादवर्णी जैन ग्रन्थमाला।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. जैन, हीरालाल, (1975), भारतीय संस्कृति में जैन धर्म का योगदान, भोपाल : मध्यप्रदेश शासन साहित्य परिषद्।
2. वट्टकेरः, (2004), मूलाचारः, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. सिद्धान्तिदेवः, नेमिचन्द्र, (2006), बृहद्द्रव्यसंग्रहः, जयपुर : पं. टोडरमलस्मारकट्रस्ट।
4. माणिक्यनन्दिः, (2009), परीक्षामुखम्, जयपुर : पं. टोडरमलस्मारकट्रस्ट।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: न्यायवैशेषिकयोः परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course bjectives)

1. कणाददर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां बोधनम्।
2. गौतमीयदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां बोधनम्।
3. ज्ञानस्वरूपस्य ज्ञानप्रकाराणां च बोधनम्।
4. अनुमानप्रमाणस्य लक्षण-विभाग-प्रयोजनादीनां विश्लेषणम्।
5. कणाददर्शनाभिमतानां प्रमेय-प्रमाणानां तुलनात्मकं चिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कणादसूत्रेषु प्रतिपादितानि तत्त्वानि स्वशब्दैः व्याख्यातुं क्षमाः भविष्यन्ति।
2. कणाददर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. प्रमाणप्रमेयव्यवस्थां ज्ञातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. गौतमीयदर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपं वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. कणाददर्शनेन सह दर्शनान्तराणां तौलनिकचिन्तने समर्थाः भविष्यन्ति ।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	**न्यायवैशेषिकयोः परिचयः**	**04**	**0**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. काणाददर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थपरिचयः – द्रव्यादिपदार्थचिन्तनम्।
- पदार्थपरिचयः, द्रव्याणि, गुणाः, कर्माणि, सामान्यं, विशेषः।
- समवायः, अभावः।
- लक्षणपरिचयः, संसर्गपरिचयः च।

अन्वितिः २. कार्यकारणभावचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कार्यकारणभावपरिचयः।
- सन्निकर्षपरिचयः।

- साधर्म्यवैधर्म्यपरिचयः।
- कार्याणामुत्पत्तिविनाशक्रमः।
- नियमसङ्ग्रहः।

अन्वितिः ३. गौतमीयदर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम् (क) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणपरिच्छेदः – षोडशपदार्थाः।
- प्रमाणं - प्रमाणाङ्गानि - संशयः, प्रयोजनं, दृष्टान्तः।
- सिद्धान्तः, अवयवः, तर्कः, निर्णयः।
- कथा, हेत्वाभासः, छलं, जातिः।

अन्वितिः ४. गौतमीयदर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम् (ख) **श्रेयोऽङ्कः १**

- निग्रहस्थानं, प्रमेयपरिच्छेदः ।
- आत्मा, शरीरम्, इन्द्रियम्, अर्थाः, बुद्धिः, मनः, प्रवृत्तिः।
- दोषः, प्रेत्यभावः, फलं, दुःखम्।
- अपवर्गः, लक्षणसङ्ग्रहः, लक्ष्यप्रभेदसङ्ग्रहः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नवीनहोल्लः, (2019), तर्कप्रवेशः - गौतमसरणिः, कर्नाटक : श्रीमाता प्रकाशन।
2. नवीनहोल्लः, तर्कप्रवेशः - काणादसरणिः, देहली : संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, डॉ. शिवदत्त, (अप्रकाशित), भारतीयदर्शनों का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
2. उपाध्याय, डॉ. बलदेव, (अप्रकाशित), भारतीयदर्शन – साङ्ख्य और योग, प्रयागराज : हिंदी साहित्य सम्मेलन।
3. रामकृष्ण शास्त्री (संपादक), (१९५५), तर्कसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज़।
4. कणादः, (१९६०), वैशेषिकसूत्राणि (संपादकः डॉ. रामकृष्ण मिश्रः), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज़।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: व्याकरणस्य परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. संस्कृतभाषयाः परिचयः वर्णोत्पत्तिस्थानादिकस्य च बोधनम्।
2. विधिनियमादिपरिज्ञानाय संज्ञानां बोधनम्।
3. विविधानां सन्धिकार्याणां बोधनम्।
4. सदृष्टान्तं स्वरव्यञ्ज्ञनसन्धीनां परिशीलनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. संस्कृते वर्णविज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।
2. काव्यादिपठनावसरे सन्धिच्छेदकरणसामर्थ्यं सम्पादयिष्यन्ति।
3. विविधस्वरव्यञ्जनसन्धीनां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
4. कारकविचाराणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	व्याकरणस्य परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वर्णपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वर्णपरिचयः।
- माहेश्वरसूत्रपरिचयः।
- प्रत्याहारपरिचयः।
- संज्ञापरिचयः।

अन्वितिः २. यण्-पूर्वरूप-प्रकृतिभावसन्धयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यण्सन्धिः।
- पूर्वरूपसन्धिः।
- प्रकृतिभावसन्धिः।

अन्वितिः ३. विसर्गसन्धिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रुत्वनियमः।
- खरवसानयोः विसर्गसन्धिः।
- विसर्गसन्धेः अवशिष्टनियमाः।

अन्वितिः ४. कारकविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कारकस्य लक्षणम्।
- प्रत्येकं कारकस्य परिचयः।
- विभक्तिपरिज्ञानम्।
- वाक्यनिर्माणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वरदराजाचार्यः, (2004), लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. वरदराजाचार्यः, (2006), लघुसिद्धान्तकौमुदी (गोविन्दप्रसाद शर्मा, व्याख्याता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

द्वितीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: धर्मविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्राध्ययनस्य आवश्यकर्तव्यताबोधनम्।
2. शास्त्राध्ययनप्रयोजनस्य बोधनम्।
3. धर्मस्वरूपस्य धर्मप्रकाराणाञ्च बोधनम्।
4. धर्मविषये किं प्रमाणम्? इत्यस्य विश्लेषणम्।
5. वेदस्य अपौरुषेयत्वसमर्थनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. धर्मशास्त्रप्रतिपादितानि मूल्यानि ज्ञातुं तथा अन्यान्बोधयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. धर्मस्वरूपस्य धर्मप्रकाराणाञ्च स्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. शब्दस्वरूपं वेदप्रामाण्यं च ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. अर्थवादानां प्रमाण्यविश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. धर्मशास्त्रप्रतिपादितानां कर्मणामनुष्ठाने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	धर्मविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मजिज्ञासा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशलक्षण्याः अध्यायार्थपादार्थयोः निरूपणम्।
- अधिकरणावयवानां स्वरूपम्।
- धर्मजिज्ञासार्थं मीमांसायाः अध्ययनम्।
- अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयाय जिज्ञासाधिकरणस्य अध्ययनम्।

अन्वितिः २. धर्मप्रमाणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मस्य लक्षणावगत्यर्थं धर्मलक्षणाधिकरणस्य विचारः।
- धर्मे प्रमाणं परीष्टयधिकरणम्।

- प्रत्यक्षादीनि धर्मे प्रमाणानि न भवन्ति।
- सत्संप्रयोगाधिकरणम्।
- अध्ययनविधिः।

अन्वितिः ३. शब्दः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थयोः सम्बन्धः।
- शब्दार्थसम्बन्धनित्यताधिकरणम्।
- शब्दनित्यताधिकरणम्।
- वाक्याधिकरणम्।
- वेदापौरुषेयत्वाधिकरणम्।

अन्वितिः ४. अर्थवादप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादानां प्रमाण्यम्।
- अर्थवादानां प्रमाण्यप्रकारचिन्तनम्।
- हेतुवन्निगदानाम् अर्थवादानां प्रमाण्यवर्णनम्।
- मन्त्राणां प्रामाण्यवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वासुदेवदीक्षितः, (1908), अध्वरमीमांसाकुतूहलवृत्तिः, वाणीविलासमुद्रणम्।
2. पट्टाभिरामशास्त्री, (1984), मीमांसानयमञ्जरी (प्रथमाध्यायस्य प्रथमद्वितीयपादौ), वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: दशगणीज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्रियापदानां समान्यपरिचयः, वैविध्यनिरूपणञ्च।
2. दशगणानां परिचयः, प्रक्रियायाः च परिचयप्रदानम्।
3. प्रमुखानां लकाराणां सदृष्टान्तं बोधनम्।
4. सर्वलकाराणां सामान्यतः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. लकाराणां प्रक्रियापूर्वकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. गणानुसारं प्रक्रियाभेदं स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. तिङन्ते प्रकृतिप्रत्ययविश्लेषणसामर्थ्यं लकाराणां प्रयोगसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
4. सर्वलकाराणां सुलभतया प्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	दशगणीज्ञानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भ्वादौ आदितः क्षिधातुप्रक्रियां यावत्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भ्वादौ क्रमुधातुप्रक्रियामारभ्य वहधातुप्रक्रियां यावत्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अदादितः जुहोत्यादिधातुपर्यन्तं प्रक्रियाज्ञानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दिवादितः चुरादिपर्यन्तं प्रक्रियाज्ञानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वरदराजाचार्यः, (2004), लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. वरदराजाचार्यः, (2006), लघुसिद्धान्तकौमुदी (गोविन्दप्रसाद शर्मा, व्याख्याता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन। ।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: कारकप्रकरणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कारकविभक्तीनां समान्यपरिचयः वैविध्यनिरूपणञ्च।
2. समेषां कारकाणां परिचयः समान्यतः प्रक्रियापरिचयश्च।
3. प्रमुखाणां कारकाणां सदृष्टान्तं बोधनम्।
4. सर्वकारकाणां सामान्यतः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कारकविभक्तीनां समान्यपरिचयः वैविध्यनिरूपणञ्च वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. विभक्त्यनुसारं प्रक्रियाभेदं प्रयोगभेदञ्च स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. सुबन्तेषु प्रकृतिप्रत्ययविश्लेषणसामर्थ्यं, कारकाणां प्रयोगसामर्थ्यं च प्राप्स्यन्ति।
4. सर्वकारकाणां सुलभतया प्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	कारकप्रकरणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कारकविभक्त्योःपरिचयःप्रथमाविभक्त्यर्थज्ञानं च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वितीयाविभक्त्यर्थात् तृतीयाविभक्त्यर्थं यावत्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्थीविभक्त्यर्थात् पञ्चमीविभक्त्यर्थं यावत्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- षष्ठीविभक्त्यर्थात् सप्तमीविभक्त्यर्थं यावत्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महाबलेश्वरभट्टः, जि. (2014), कारकम्, बेंगलुरु : संस्कृतभारती।
2. हेगडे, जनार्दन, (2014), शुद्धिकौमुदी, बेंगलुरु : संस्कृतभारती।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. भट्टोजिदीक्षितः, श्री. (1998), सिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा व्याख्यासमलङ्कृता, खण्डः–3), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. भट्टोजिदीक्षितः, श्री. (2009), सिद्धान्तकौमुदी (तत्त्वबोधिनी). नवदेहली : श्रीलालबहादुर शास्त्रि राष्ट्रिय संस्कृत विद्यापीठम्।
3. शास्त्री, गुरुप्रसाद, (सम्पा.), (2012), वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी: तत्त्वबोधिनी–बालमनोरमा–शेखरव्याख्यात्रयविराजिता. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
4. गोविन्दाचार्यः, श्री. (व्याख्याकारः), (2021), वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (प्रथमः भागः), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

तृतीयवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वैतवेदान्तस्य आविर्भावादिकस्य बोधनम्।
2. ऐतिहासिकदृष्ट्या मध्वाचार्याणां चरित्रकथनम्।
3. माध्वमतप्रवर्तकानां प्रधानाचार्याणां चरित्रकथनम्।
4. माध्वसिद्धान्तस्थापनाय प्रवृत्तानां ग्रन्थरत्नानां विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. द्वैतवेदान्तस्य समग्रं ऐतिहासिकपरिचयं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. द्वैतवेदान्तप्रतिष्ठापनाचार्याणां मध्वाचार्याणां समग्रपरिचयं वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. द्वैतवेदान्तपरम्परायाः वृद्धिः कथं कैश्च जातेति व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. द्वैतवेदान्तप्रमुखग्रन्थानां सामान्यवर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मध्वाचार्याः तेषां जीवनचरित्रम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्वाचार्याणां कृतयः।
- मध्वाचार्याणां साक्षाच्छिष्याः।
- तेषां जीवनं तथा कृतयः।

अन्वितिः २. श्रीमज्जयतीर्थाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमज्जयतीर्थानां जीवनचरित्रम्।
- श्रीमज्जयतीर्थानां टीकाग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थानां स्वतन्त्रग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थानां शिष्याः।

अन्वितिः ३. प्राचीनग्रन्थकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विष्णुदासाचार्याद्याः. तेषां कालः कृतयश्च।

- विजयीन्द्रतीर्थाः, तेषां देशकालकृतयः च।
- व्यासतीर्थाः, तेषां देशकालकृतयः च।
- व्यासत्रयं तथा तद्व्याख्यापरम्परा च।

अन्वितिः ४. प्रसिद्धाः टिप्पणिकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वादिराजतीर्थाः, तेषां देशकालकृतयः च।
- राघवेन्द्रतीर्थाः, तेषां देशकालकृतयः च।
- अन्ये माध्वपरम्परागताः कृतिकाराः।
- हरिदासपरम्परा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सेनापति, प्रो. सुकान्त कुमार, वेदान्तसारसङ्ग्रहः, नवदेहली : केन्द्रिय संस्कृत विश्वविद्यालय।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. नारायणपण्डिताचार्यकृतः श्रीमध्वविजयः, (अप्रकाशित)
2. नारायणः, डा., व्यासतीर्थचरितम्, नवदेहली : केन्द्र साहित्य अकादमी।
3. https://www.dvaitaonline.org/

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तसिद्धान्तप्रतिपादकानां मतभेदानां परिष्काराणां च ज्ञापनम्।
3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम्, आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च परिचयः।
4. वेदान्तस्य प्रस्थानग्रन्थानां स्थूलपरिचयप्रदानम्।
5. वेदान्तेतरदर्शनानां प्रधानतत्त्वानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च सम्यक् व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम्, आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च वर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. अनुसन्धानपद्धतौ एतान्विचारान् आश्रित्य स्वीयचिन्तनं प्रवर्तयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. दर्शनक्षेत्रे अद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।
6. न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परा।
- व्यासः, गौडपादश्च।
- श्रीशङ्कराचार्यचरितम्।
- चत्वारः शिष्याश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतदर्शनस्य प्रणेतारः।
- शाङ्करभाष्याणि।
- प्रकरणग्रन्थाः।
- स्तोत्राणि।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाचस्पतिमिश्रः।
- प्रकाशात्मयतिः।
- श्रीहर्षः, चित्सुखाचार्यश्च।
- विद्यारण्यः।
- मधुसूदनसरस्वती।
- अप्पय्यदीक्षितः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां समीक्षणं भविष्यति।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. राममूर्तिशर्मा, अद्वैतवेदांत साहित्य का इतिहास तथा सिद्धांत।
2. अभ्यङ्ककरवासुदेवशास्त्रिः, सर्वदर्शनसङ्ग्रहः (व्याख्यासहितः), पुणे, प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरम्।
3. बलदेव उपाध्यायः, भारतीयदर्शन, वाराणसी : शारदामन्दिर।
4. बलदेव उपाध्यायः (प्रधानसम्पादकः), संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास (दशमखण्डः), लखनऊ : उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थान॥

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. हरेन्द्र प्रसाद सिन्हा, भारतीयदर्शन की रूपरेखा।
2. उदयवीरशास्त्री, वेदान्तदर्शन का इतिहास (वेदान्तविषयक बहिरंग परीक्षात्मक मौलिकग्रन्थ)।
3. कृष्णजोयिस्, पण्डितप्रवरः, शाङ्करदर्शनमर्मप्रकाशः, तिरुपति : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
4. Vivekananda, Swami, Vedanta Philosophy, Kolkata : Advaita Ashrama.

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. विशिष्टाद्वैतवेदान्तप्रतिपादकानां ग्रन्थानां ज्ञापनम्।
3. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानां, तत्त्वानाञ्च परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परां, भगवत्पादशिष्यपरम्पराञ्च वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. भगवद्-रामानुजाचार्याणां चरित्रं कृतयश्च वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य प्रवर्तकाः प्रचारकाश्च वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य मुख्यप्रमेयानां सामान्यवर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. अनुसन्धानपद्धतौ एतान्विचारान् आश्रित्य स्वीयचिन्तनं प्रवर्तयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निम्नग्रन्थानां लेखकानाञ्च परिचयः-
    - प्रस्थानत्रयभाष्यस्य परिचयः।
    - वेदान्तसारः।
    - वेदान्तदीपः।
    - श्रुतप्रकाशिका।
    - यतीन्द्रमतदीपिका।

अन्वितिः २. भगवद्-रामानुजाचार्याणां चरित्रं कृतयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवाद्-रामानुजाचार्याणां जीवनचरित्रम्।
- स्तोत्रग्रन्थाः।
- वादग्रन्थाः।
- ग्रन्थरचनाकौशलम्।

अन्वितिः ३. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य प्रवर्तकाः प्रचारकाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमान् बोधायनः।
- श्रीमान् टङ्कचार्यः।
- श्रीमान् नाथमुनिः।
- श्रीमद्यामुनाचार्यः।
- श्रीमान् वेङ्कटनाथः।
- श्रीवेदान्तदेशिकः।
- रङ्गरामानुजमुनयः।

अन्वितिः ४. विशिष्टाद्वैतवेदान्तप्रतिपाद्यमुख्यप्रमेयाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवः।
- ब्रह्म।
- प्रकृतिः।
- सृष्टिः।
- बन्धः।
- मोक्षः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. का. ई. देवनाथन्, विशिष्टाद्वैतवेदान्तशास्त्रप्रवेशिनी, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अभ्यङ्ककरवासुदेवशास्त्रिः, सर्वदर्शनसङ्ग्रहः (व्याख्यासहितः), पुणे : प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरम्।
2. बलदेव उपाध्यायःभारतीयदर्शनम्, वाराणसी : शारदामन्दिर।
3. बलदेव उपाध्यायः (प्रधानसम्पादकः), संस्कृतवाङ्मयस्य बृहद् इतिहासः, दशमखण्डः, लखनऊ : उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थानम्।

चतुर्थवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: भारतीयज्ञानपरम्परा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदवेदाङ्गदर्शनादिभिः सह विज्ञानकलासाहित्ययोः समन्विताध्ययनम्।
2. भारतीयज्ञानस्य बहुविषयकस्वरूपस्य अवबोधनम्।
3. भारतीयज्ञानपरम्परावगतेः प्रयोजननिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीन-अर्वाचीनज्ञानयोः समन्वये समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्राचीनभारतीयतत्त्वचिन्तनानां सामाजोपयोगिताप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भारतीयज्ञानपरम्पराणां मूलसिद्धान्तानां सम्यक् व्याख्यातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
4. वैज्ञानिकदृष्ट्या भारतीयतत्त्वशास्त्राणां चिन्तने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	भारतीयज्ञानपरम्परा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

Unit I Foundations of Indian Knowledge Systems. **Credit 1**
- Vedic and Upaniṣadic Frameworks.
- Epistemology in Classical Texts.
- Oral and Written Traditions.
- Integration with Ecology.

Unit II Scientific and Mathematical Contributions. **Credit 1**
- Ancient Indian Astronomy.
- Āyurveda and Holistic Health.
- Mathematics and Linguistics.
- Metallurgy and Engineering.

Unit III Philosophy, Governance and Arts. **Credit 1**
- Ethical Frameworks.
- Political Philosophy.
- Aesthetic Traditions.
- Music and Mathematics.

Unit IV IKS in Contemporary Contexts. **Credit 1**
- Decolonizing Knowledge.
- Modern Science and IKS Synergies.

- Technology and Ethics.
- Policy and Education.

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. Kangle, R. P. (Ed.). (1960–1965). The Kauṭilīya Arthaśāstra (3 vols.). Mumbai, University of Bombay.
2. Chattopadhyaya, D. (1977). Science and society in ancient India. Kolkata, Research India Publications.
3. Sharma, P. V. (Trans.). (1981). Charaka-Saṃhitā: Text with English translation. Varanasi : Chaukhambha Orientalia.
4. Staal, F. (2008). Discovering the Vedas: Origins, mantras, rituals, insights. New Delhi : Penguin Books.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. कविराज गोपीनाथः (संपा.), (1980), विश्वकोषः (Vishwakosha). वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. उपाध्याय वाचस्पतिः (सम्पा.), (1995). भारतीयदर्शनकोशः (Bharatiya Darshan Kosh). वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज्।
3. Ganeri, J. (2011), The lost age of reason: Philosophy in early modern India, 1450–1700. Oxford : Oxford University Press.
4. Comprehensive encyclopedia of Indian philosophical systems, integrating Vedic, scientific and artistic traditions.

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसादर्शनस्य परम्परायाः अवश्यकतायाः प्रयोजनस्य बोधनम्।
2. मीमांसाधिकरणसंरचनाक्रमस्य बोधनम्।
3. अर्थवादादिधर्मप्रमाणनिरूपणम्।
4. भावनाविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसादर्शनाभिमततत्त्वानां सामान्यवर्णनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. मीमांसादर्शनरीत्या अधिकरणस्वरूपं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
3. अधिकरणस्वरूपविमर्शनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. अर्थवादादिधर्मप्रमाणनिरूपणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. पूर्वमीमांसाप्रस्थानानां परिचयं तथा धर्मबोधकप्रमाणानां विश्लेषणं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. मीमांसादर्शनरीत्या भावनास्वरूपम् अपूर्वस्वरूपं च स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	मीमांसाप्रवेशिनी	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मीमांसापदार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनपरिचयः, मीमांसापदार्थश्च।
- मीमांसायाः नामान्तराणि, मीमांसायाः आवश्यकता, मीमांसायाः परम्परा च।
- मीमांसायाः प्राचीनता।
- सूत्रभाष्यवार्तिकानां लक्षणम्।
- प्रस्थानत्रयपरिचयः, अनुबन्धः, मीमांसायाः प्रयोजनं च।

अन्वितिः २. अधिकरणस्वरूपविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकरणस्वरूपपरिचयः।
- सङ्गतेः परिचयः, जिज्ञासासूत्रविवरणं च।
- कर्मत्वविचारः, अध्ययनविधिविचारश्च।
- धर्मलक्षणं, स्वर्गलक्षणञ्च।
- वेदाः, तद्विभागः, धर्मे प्रमाणानि च।

- विधिः, विधिविभागः, निषेधः, पर्युदासः च।

अन्वितिः ३. अर्थवादादिधर्मप्रमाणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादः, तद्विभागश्च।
- एकवाक्यता, मन्त्रश्च।
- विधेः त्रैविध्यम्।
- स्मृतिः, आचारः, नामधेयं, तन्निमित्तानि च।
- वाक्यशेषः, सामर्थ्यं च।

अन्वितिः ४. भावनाविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भावना, तद्विभागः, भावनाकरणत्वञ्च।
- अपूर्वम्, अपूर्वविभागश्च।
- भावनाभेदबोधकप्रमाणानि।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. डा. श्रीरामः ए. एस्, मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी - भागः 1, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आर्तगस्वामिशर्मा, (1996), मीमांसामञ्जरी, नवदेहली : भारतीयदार्शनिकानुसन्धानपरिषत्।
2. डा. श्रीरामः ए. एस्, (2020), मीमांसामकरन्दः. रामटेक : श्रीकविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: न्यायसोपानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पदार्थानां सामान्यपरिचयः सिद्धान्तानाञ्च अवबोधनम्।
2. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
3. मानादीनां सम्यगवबोधनम्।
4. लक्षणलक्षणं, पाकवादः, अनुभवः, कारणप्रभेदानाञ्च प्रबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पदार्थानां सामान्यपरिचयं सिद्धान्तानां च स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयं वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. सप्तपदार्थानां निरूपणकर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. प्रमाणस्वरूपं, प्रत्यक्षप्रमाणञ्च अवधारणां स्पष्टकर्तुं शक्ष्यन्ति।
5. वादप्रक्रियां ज्ञात्वा वादकथाप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
6. हेत्वाभासनिग्रहस्थानादीनां सम्यग्ज्ञानेन पक्षान्तरे दोषान् उद्भावयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः Course Code	पाठ्यक्रमशीर्षकम् Course Title	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् Credit Distribution of the Course			श्रेयोऽङ्काः Credits
		व्याख्यानम् Lecture	अनुशिक्षणम् Tutorial	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः Practical/Practice	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	न्यायसोपानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलाचरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- प्राचीननवीनमतयोः मङ्गलस्य कारणम् एवं तत्फलस्य विमर्शः।
- मङ्गलपद्यस्य अन्वयः, प्रतिपदार्थादिनिरूपणम्।

अन्वितिः २. सप्तपदार्थनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थविभागः, द्रव्यनिरूपणञ्च।
- गुणनिरूपणं, कर्मनिरूपणञ्च।
- सामान्यनिरूपणं, विशेषनिरूपणञ्च।
- समवायनिरूपणम्, अभावनिरूपणञ्च।

अन्वितिः ३. प्रमाणपरिच्छेदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्वरूपं, प्रत्यक्षप्रमाणञ्च।

- अनुमानप्रमाणम्।
- उपमानप्रमाणम्।
- शब्दप्रमाणम्।

अन्वितिः ४. विशेषविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणलक्षणं, दोषाश्च।
- लक्षणप्रयोजनम्।
- पाकः, अनुभवश्च।
- कारणलक्षणं तत्प्रभेदाश्च।
- न्यायशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. अन्नम्भट्टः, (2012), तर्कसङ्ग्रहः, सम्पादकौः डा. ए. वि. नागसम्पिगे, डा. माधवाचार्यः पाण्डुरङ्गी बेङ्गळूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. विश्वनाथपञ्चाननभट्टाचार्यः, (2003), न्यायसिद्धान्तमुक्तावली, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत संस्थानम्।
2. श्रीकृष्णावधूतपण्डितः, (2006), तर्कनवनीतम्, सम्पा. डा. श्रीनिवासः वरखेडी, डा. वीरनारायणः पाण्डुरङ्गी, बेङ्गळूरु : पूर्णप्रज्ञ-संशोधन मन्दिरम्।
3. एस्. एन्. दासगुप्त, (2012), भारतीय दर्शन का इतिहास, राजस्थान : हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
4. महर्षिगौतमः, (2018), न्यायदर्शनम्, सम्पा. आचार्य ढुण्ढिराजशास्त्री, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवनम्।
5. महर्षिगौतमः, (2021), न्यायदर्शनम्, सम्पा. आचार्य उदयवीर शास्त्री।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: तर्कमतसौरभम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कणादमुनिप्रतिपादितस्य सप्तपदार्थसिद्धान्तस्य बोधनम्।
2. वैशेषिकाभिमतानां प्रमाणप्रमेयादीनां बोधनम्।
3. न्यायवैशेषिकमतयोः साम्यवैषम्यचिन्तनम्।
4. मोक्षतत्साधनयोः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैशेषिकदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. वैशेषिकसूत्राणां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. न्यायमते पदार्थपरिचयः, नवद्रव्याणाञ्च स्वरूपविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. परमाण्वारम्भवादस्य आधुनिकविज्ञानेन सह विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वैशेषिकाभिमतप्रमाणानां प्रत्यक्षानुमानशब्दादीनां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4	तर्कमतसौरभम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वैशेषिकदर्शनस्य मूलसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- ईश्वरवादः।
- शक्तिसादृश्ययोः अतिरिक्तत्वनिरासः।

अन्वितिः २. पदार्थविज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्यायमते पदार्थपरिचयः, नवद्रव्याणां स्वरूपविवेचनं, तमोवादः च।
- समवायसम्बन्धः, पाषाणे गन्धसाधनं, सुवर्णस्य तैजसत्वसाधनञ्च।
- चतुर्विंशतिगुणानां विश्लेषणम्।

अन्वितिः ३. प्रमाणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षानुमानोपमानानां वैशेषिकपरिप्रेक्ष्यम्।
- अर्थापत्त्यनुपलब्धिप्रमाणयोः स्थानम्।
- शब्दप्रमाणस्य विशेषः।

अन्वितिः ४. मोक्षसाधनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- चतुर्विधदुःखनिवृत्तिः।
- धर्माधर्मयोः परमाणुसम्बन्धः।
- मोक्षस्य वैशेषिकलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. अद्यपाडि हरिदासभट्टः, तर्कसौरभम्, बेङ्गलूरु : कर्नाटकसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीधराचार्यः, (1995), न्यायकन्दलिः, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदासः।
2. प्रशस्तपादः. (2005). पदार्थधर्मसंग्रहः. दिल्ली : राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्।
3. विश्वनाथपञ्चाननः, (2008), भाषापरिच्छेदः, वाराणसी : कृष्णदास अकादमी।
4. कणादमुनिः, & धर्मेन्द्रनाथशास्त्री, डा. (2010), वैशेषिकसूत्राणि, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: शाब्दबोधप्रक्रिया

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. व्याकरणन्यायमीमांसावेदान्तेषु शाब्दबोधसिद्धान्तानां तुलनात्मकं बोधनम्।
2. शब्दप्रमाणस्य वैशिष्ट्यानां व्यवहारेषु संयोजनम्।
3. अद्वैतविशिष्टाद्वैतद्वैतमतानां शाब्दबोधे मूल्याङ्कनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. व्याकरणन्यायमीमांसानां शाब्दबोधविषयकभेदानां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तमतानुसारेण शाब्दबोधस्य तात्पर्यं निर्धारयिष्यन्ति।
3. अद्वैतविशिष्टाद्वैतद्वैतमतानां शाब्दबोधे मूल्याङ्कनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. शाब्दप्रमाणस्य सिद्धान्तान् व्यावहारिकप्रयोगेषु उपयोक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5	शाब्दबोधप्रक्रिया	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. न्यायमीमांसासिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्य प्रमाणत्वप्रदर्शनम्।
- शाब्दबोधक्रमचिन्तनम्।
- शाब्दबोधस्य प्रमाणरूपेण विवेचनम्।

अन्वितिः २. वेदान्तेषु शाब्दबोधप्रकारचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतमते वाक्यार्थबोधः।
- विशिष्टाद्वैतमते वाक्यार्थबोधः।
- द्वैतमते वाक्यार्थबोधः।

अन्वितिः ३. शब्दप्रमाणवादस्य तार्किकपरिघटनाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भर्तृहरिमतचिन्तनम्।
- गङ्गेशभट्टादिमतानां चिन्तनम्।
- वेदान्तदर्शनाभिमतवाक्यार्थप्रकाराणां विमर्शः।

अन्वितिः ४. समकालीनज्ञानतन्त्रेषु शाब्दिकप्रारूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कृतव्याकरणस्य कृत्रिमबुद्धिसंशोधने योगदानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts) (Additional Readings)

1. Bhaṭṭācārya, G. (1994). *Vyutpattivāda: On the Derivation of Word-Meaning* (M. S. Bhatta, Trans.). Pune : Bhandarkar Oriental Research Institute.
2. Upādhyāya, G. (1982). *Tattvacintāmaṇi (Śabda-khaṇḍa)* (K. N. Chatterjee, Ed.). Varanasi : Chowkhamba Sanskrit Series.
3. Bhaṭṭācārya, G. (1976). *Śaktivāda: On the Theory of Linguistic Potency* (S. Bhattacharya, Ed.). Kolkata : Indian Studies.
4. Tatacharya, R. (2007–2010). *Śabdabodhamīmāṃsā: An Inquiry into Indian Theories of Verbal Cognition* (4 vols). New Delhi : D.K. Printworld.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Gautama (Akṣapāda). (1911). The Nyāya-sūtras of Gautama with the Bhāṣya of Vātsyāyana (N. Sinha, Trans.) (4 vols.). Delhi : Motilal Banarsidass.
2. Miśra, V. (1914). Nyāya-vārttika-tātparya-ṭīkā (V. P. Dvivedin, Ed.). Varanasi : Chowkhamba Sanskrit Series.
3. Śiromaṇi, R. (1960). Dīdhiti : Commentary on Tattvacintāmaṇi (V. Krishnamacharya, Ed.). Chenna : Ubhaya Vedānta Granthamala.
4. Phillips, S. (2012). Classical Indian Epistemology: The Nyāya-sūtra and Its Commentators. London : Routledge.
5. Ingalls, D. H. H. (1951). Materials for the Study of Navya-Nyāya Logic. Cambridge : Harvard University Press.